

Det helsevitenskapelige fakultet

Ungdommers holdninger til eldre på sykehjem

Hvilke erfaringer har ungdom som har hatt sommerjobb i sykehjem gjennom prosjekt gjort med tanke på holdninger til eldre og aldring?

Mari Ovedie Vårtun

Masteroppgave i Helse- og omsorgstjenester til eldre. Mai 2014

Sammendrag

Tema for mastergradsoppgaven er møte mellom generasjoner. Dette møtet handler om hva ungdom tenker om eldre mennesker og hvilke holdninger de har til eldre på sykehjem. For å komme til kjernen i denne tematikken har jeg ved hjelp kvalitativ tilnærming dybdeintervjuet fire ungdommer av begge kjønn som tok del i prosjektet «Aksjon ungdom», som hadde som oppgave å formidle sommerjobber ved sykehjem. Datamaterialet er analysert i henhold til fenomenologisk metode, og tolket i lys av teoretiske perspektiv som omhandler alderisme, holdninger og motivasjon. Mine funn indikerer at gjennom økt kontakt med eldre i sykehjem endres ungdommers holdninger og tanker fra å være preget av uvitenhet og fremmedhet til å bli mer nyansert og positivt ladet. Jeg konkluderer med at synliggjøring av eldre i sykehjem som gruppe kan ha en positiv innvirkning på holdninger til eldre blant ungdom. Disse funnene kan anvendes til å bidra til økt rekruttering til eldreomsorgen som sektor.

Nøkkelord: Ungdom, eldre, alderisme, holdninger, fremmedhet.

Summary

The topic of this master's dissertation is the meeting between generations. This meeting concerns young people's thoughts and attitudes towards elderly care home residents. In order to get to the essence of this topic I have made use of a qualitative approach, which involved in-depth interviews with four young people of both genders who took part in the project "Aksjon ungdom". This project aimed at providing summer jobs in care in homes for the elderly. Data have been analysed according to a phenomenological methodology and interpreted in light of theoretical approaches concerning ageism, attitudes and motivation. My findings indicate that through increased contact with elderly in care homes, young peoples' attitudes change from being influenced by lack of knowledge and familiarity to becoming more nuanced and positive. I conclude that making elderly care home residents more visible as a group in society can have a positive influence on young people's attitudes. These findings can be applied to increasing the recruitment to the elderly care sector.

Key terms: young people, elderly, ageism, attitudes, unfamiliarity.

Forord

Snart er siste punktum i oppgaven satt. Forordet er begynnelsen på oppgaven, men også slutten på en lang prosess. Prosessen har ført meg ut på en kronglete vei, med både sideveier og omveier, men jeg fant riktig vei til slutt. Jeg har et varmt hjerte for de gamle i samfunnet, og det å få fordype meg i feltet eldreomsorg gjennom å skrive denne masteroppgaven har vært veldig spennende. Samtidig har det å være i en skriveprosess gitt meg rom til ettertanke.

Det er mange som har gitt meg støtte og hjelp på veien fram til målet. Jeg skyldere dere alle en stor takk.

Først av alt vil jeg takke ungdommene for at dere var villige til å dele erfaringene deres med meg. Uten dere ville ikke denne oppgaven ha sett «dagens lys».

Takk til mine snille døtre Kine, Ellen og Hilde, og til min tålmodige mann Bengt Arve for at dere har oppmuntret meg til å gå videre når det har «buttet imot». Dere har sikkert titt og ofte vært lei av å høre om «Masteren».

Takk til min gudsønn Mads-Joar som har gitt meg IT-support. Det er ikke få ganger du har kommet meg til unnsetning når data kunnskapene mine ikke har strukket til.

Takk til mine medstudenter for samhold, vennskap og faglige diskusjonene gjennom disse tre årene.

Sist men ikke minst, tusen takk til min veileder Mari Wolff Skaalvik som har ledet meg gjennom skriveprosessen med stødig hånd.

Tromsø, Mai 2014

Mari Ovedie Vårtun.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.1.1	Prosjektet «Aksjon ungdom»	2
1.1.2	Ungdom.....	4
1.2	Problemstilling.....	4
1.2.1	Tidligere forskning	4
2	Teori	7
2.1	Holdninger	7
2.2	Sosial identitetsteori	10
2.3	Motivasjon	12
3	Metodisk tilnærming	15
2.4	Det kvalitative forskningsintervju	16
2.4.1	Semistrukturerte intervju	17
2.5	Dataanalyse.....	21
2.6	Utvalg	25
2.6.1	Forberedelse og gjennomføring av intervjuene.....	26
2.6.2	Metodekritikk	28
2.7	Hermeneutisk perspektiv	32
3	Resultater.....	35
3.1	Motivasjon for å delta i prosjektet	35
3.2	Ungdommenes fremmedhet overfor de gamle i sykehjem	36
3.3	Å få kjennskap til gamle i sykehjem	37
3.4	Ungdommenes holdninger til de gamle i sykehjem	38
4	Diskusjon.....	40
4.1	Ungdommenes motivasjon for å delta i prosjektet	40
4.2	Holdninger, fremmedhet og stereotypering.....	41
4.2.1	Sosial identitet: “de elendige eldre”	47
4.2.2	Mangel på kjennskap kontra alderisme	48
4.2.3	Holdninger blant ungdom.....	50
4.3	Avslutning og refleksjon	54
5	Litteraturliste	56

6	Vedlegg	59
6.1	Vedlegg A: Forespørsel om deltagelse i prosjektet	59
6.2	Vedlegg B: Informasjon til foreldre/foresatte	61
6.3	Vedlegg C: Intervjuguide	62
6.4	Vedlegg D: Tilbakemelding fra NSD	63
6.5	Vedlegg E: Bekreftelse på endring av personopplysninger.....	64

1 Innledning

Tall fra Helse- og Omsorgsdepartementet viser at det vil bli en betydelig økning i antall eldre fram mot år 2050. Tall fra Statistisk sentralbyrå anslår en økning i antall 67-åringer og eldre fra 610.000 i 2002 til 1,4 millioner i 2050. Prognosene tyder på at antall gamle over 90 år vil øke i årene framover (Glad, 2003). En følge av økning i den eldre befolkningen er at behovet for omsorgstjenester vil øke. Det vil i framtiden få betydning for rekrutteringen til et yrke innen pleie -og omsorgssektoren. Svare (2008) viser at et yrke innen nettopp denne sektoren ikke er blant yrkene som betraktes som mest attraktive blant ungdom. At søkertallet til helse- og sosialfag i videregående skole har hatt en nedgang i antall søkere de to siste årene er bekymringsfullt med tanke på rekrutteringen til yrket (Utdanningsdirektoratet, 2013).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg er sykepleier og har jobbet i sykehjem i mange år. Min erfaring så langt er at det å jobbe i sykehjem med eldre pleietrengende mennesker ikke er blant de mest populære og attraktive yrkene når unge mennesker skal velge utdanning og et fremtidig yrke.

Jeg er opptatt av gamle menneskers livsvilkår, og gjør meg tanker om hvorvidt det er mulig å gi de gamle et godt og verdig tjenestetilbud i framtiden. Grunnen til at jeg reflekterer over temaet, er at jeg synes det bekymringsfullt for fremtidens eldreomsorg at det er lav rekruttering blant ungdom til (Omsorgsdepartement, 2008-2009) denne sektoren. Jeg opplever allerede nå at det er problematisk å få ansatt fagpersoner i ledige stillinger, det være seg sykepleiere eller helsefagarbeidere.

Fra sentralt hold legges det føringer om økt behov for kunnskap for å sikre helse -og omsorgstjenester av god kvalitet. En tjeneste bygd på dette fundamentet skal sette samfunnet i stand til å tilby befolkningen flest mulig leveår med god helse.

Samhandlingsreformen legger vekt på at kommunene i stor grad skal satse på forebygging av sykdom og tidlig innsats i sykdomsforløpene. Reformen har som ambisjon at kommunene skal sørge for en helhetlig tenkning rundt pasientenes behov for bruk av ulike helsetjenester, og at pasientforløpet skal ivaretas innenfor beste effektive omsorgsnivå (BEON) (Omsorgsdepartement, 2008-2009)

Siden jeg jobber i sykehjem har jeg mulighet til å følge med i praksis hvordan Samhandlingsreformen virker. Pasienter som blir utskrevet fra spesialisthelsetjenesten har i mange tilfeller behov for til dels avansert medisinsk oppfølging (egen erfaring). Det krever kompetent personale for å kunne utføre ulike prosedyrer og faglig oppfølging. Med en økende andel eldre i befolkningen i årene som kommer vil disse momentene samlet bety at kommunene må stå rustet til å ivareta framtidens behov for helsetjenester.

Det vektlegges i Stortingsmelding 29 at syke, døende og de som har stort behov for omsorg og pleie skal sikres gode tjenester, bli behandlet med verdighet og respekt og få ivaretatt alle grunnleggende behov (Omsorgsdepartementet, 2012-2013). Jeg ser ikke at samfunnet vil være rustet til å løse framtidens omsorgsoppgaver etter målsettingen med dagens lave interesse blant ungdom for fagfeltet. Sett inn ref. fra skole

Opp gjennom årene har jeg snakket mye med ungdom om eldre mennesker, først og fremst gjennom jobben min da det regelmessig kommer studenter og elever fra videregående skoler i praksis til avdelingen. Vi får også forespørsler fra ungdomsskoler om å la oss intervju av elever i forbindelse med små prosjekter de jobber med, noe vi takker ja til. Gjennom samtaler med ungdommene har jeg erfart at mange har en oppfatning av eldre som stemmer dårlig overens med virkeligheten.

Jeg har fått mange underlige spørsmål, som for eksempel «om de lukter vondt», «er de smittefarlige» «om de klør mye på kroppen sin», «har alle dårlige tenner». Det er som oftest elevene fra ungdomskolene som stiller disse spørsmålene, mens mange fra videregående skole sier at de ikke skal jobbe med eldre, de skal bli hudpleiere eller barne- og ungdomsarbeidere. De sier at de er nødt til å være i praksis i pleie- og omsorg da det er slik utdanningsforløpet er lagt opp. Da jeg kjenner til samarbeidsprosjekt mellom sykehjem og ungdomsskoler fattet jeg interesse for å studere fenomenet nærmere. Jeg ønsket å finne ut hvilken betydning prosjektet har hatt i ungdommenes møte med gamle i sykehjem.

1.1.1 Prosjektet «Aksjon ungdom»

«Aksjon ungdom» kom i stand i 2009, da under navnet «Aksjon sommerjobb» (Hansen, Andreassen, Hanssen, & Bülow, 2013). Bakgrunn for prosjektet var det nasjonale Kvalitetskommuneprogrammet som var et samarbeid mellom stat og kommune. Alle landets

kommuner ble invitert til å delta i programmet. Målsettingen til prosjektet var å øke ungdommenes kunnskaper om helse- og omsorgstjenesten.

Øke kvalitetstiden til pasientene gjennom miljøtiltak, og motivere ungdom til å satse på et yrke innen helse -og omsorgstjenesten (Hanssen, 2010). Kvalitetskommuneprogrammet hadde som målsetting å øke kvaliteten og effektiviteten på det kommunale tjenestetilbudet slik at innbyggerne skulle merke en forbedring. I invitasjonen til kommunene ble det skissert noen hovedsatsings områder. Et område var å rette fokus på helse- og omsorgssektoren og oppvekst (Hovik, Stigen, Blekesaune, & Opedal, 2010)

«Aksjon ungdom» (Hansen et al., 2013) er et samarbeidsprosjekt mellom sykehjem og ungdomsskoler. Prosjektet innebærer at elever fra ungdomsskoler i alderen fjorten til seksten år har sommerjobb i sykehjem i fire uker. I denne perioden er de sammen med sykehjemets pasienter. De er ikke deltagere i stell og pleie, men utfører forskjellige aktiviteter sammen med de gamle, eksempelvis trim, baking, lesegrupper og lignende. Prosjektet satser på at ungdommene skal være med på å øke kvalitet og trivsel for sykehjemets pasienter gjennom aktivitetstiltak i ferieperioden.

Lignende prosjekt

Ved nærmere undersøkelser finner jeg at det er flere lignende prosjekt i landet, blant annet i Mørkved i Bodø. Målsettingen for prosjektet er å bygge fellesskap mellom unge og gamle (Kommedahl, 2007-2013).

I Balsfjord var det et samarbeids prosjekt mellom sykehjem og ungdomsskole som var vist på NRK Nordnytt i oktober 2013 (Kræmer, 2013). Jeg fattet interesse for prosjektet og tok kontakt med sykepleier på Malangstun sykehjem og eldresenter for å høre mer om prosjektet. Hun kunne fortelle at prosjektet ble gjennomført i forbindelse med Tv-aksjonen 2013 som var i regi av Nasjonalforeningen for folkehelsen hvor inntektene gikk til demensforskning. I forbindelse med prosjektet var ungdommene på sykehjemmet i en uke. Målsettingen var at ungdom skulle bli kjent med de gamle på eldresenteret, lære om omsorg og bli vant til å omgås gamle. Prosjektet har hatt positive ringvirkninger, så nå er det slik at ungdommene selv tilbyr hjelp ved ulike arrangement som er på sykehjemmet. Flere av ungdommene har søkt om sommerjobb, og det er ønskelig å starte opp med prosjekt som er i samsvar med «Aksjon ungdom» (Hansen et al., 2013) som jeg viser til i oppgaven.

Fra sommeren 2014 inviterer Sykehjemsetaten, Oslo kommune, for første gang ungdom mellom fjorten og seksten år til å søke sommerjobb i sykehjem. Målet med tilbudet er å styrke aktivitetstilbudet til pasientene i sykehjem, samt å øke ungdommers interesse for å arbeide i eldreomsorgen (Oslo kommune Sykehjemsetaten 8.4.2014).

1.1.2 Ungdom

I alminnelig forståelse er begrepet ungdom noe som er knyttet fra elleve til tretten års alderen og slutter når man fyller atten år. Samtidig oppfattes det som en hvor man befinner seg midt i ungdommen. Umiddelbart forstår vi først og fremst ungdom som en overgangsfase som finner sted mellom barndom og voksenliv. Det hører med at ungdomstiden er en fase for fysiologisk modning som fører over fra barndom til voksen alder. (Illeris, Katzenelson, Nielsen, Simonsen, & Sørensen, 2009)

Avklaringer: Informantene betegnes i oppgaven både *som informanter og ungdom*.

Alderdom benevnes som *den tredje og fjerde alder*, hvorav pensjonisttilværelsen er den tredje alder, fra 60-80 år. Den fjerde alder er livet etter 80 år (Romøren, 2001). De er disse to aldersgruppene jeg forholder meg til i oppgaven.

1.2 Problemstilling

Mitt mastergradsprosjekt handler om møtet mellom ungdom og eldre. Hovedfokuset er å få fram *hva ungdom tenker om gamle mennesker*.

Det er mange ungdommer som jobber på sykehjem i ferieperioder og helger. Det er ikke ungdom som selv søker jobb på ordinært vis jeg fokuserer på i min oppgave, men ungdom som er rekruttert til sommerjobb gjennom prosjekt. Jeg gjør ingen undersøkelser i forhold til rekruttering til et fremtidig yrke innen helse -og omsorgstjenesten. Hovedmålsettingen i prosjektet er å få tak i hvilke erfaringer ungdommene har tilegnet seg i prosjektperioden, og problemstillingen er:

«Hvilke erfaringer har ungdom som har hatt sommerjobb gjennom prosjekt gjort med tanke på holdninger til eldre og aldring?»

1.2.1 Tidligere forskning

Etter omfattende søk i forskjellige databaser finner jeg utallige forskningsartikler som inkluderer ordet holdninger. Ved å snevre søkerordet inn til holdninger til eldre blir antallet artikler betraktelig mindre. I Norart finner jeg fjorten artikler som omhandler eldre og holdninger. Blant annet finner jeg en artikkel av Bergland og Lærum (1999) med tittelen: «Hvem vil arbeide med eldre». Artikkelen baserer seg på undersøkelser gjort blant norske sykepleierstudenter. Når jeg søker på ordet holdninger i Pubmed finner jeg flere tusen artikler, men ingen som omhandler holdninger til eldre.

I søk på Google Scholar finner jeg flere interessante artikler, blant annet fra en gresk studie. I denne studien gjorde man bruk av spørreskjema for å måle holdninger til eldre blant sykepleierstudenter. Resultatene viste at tredje års studentene hadde mer positive holdning til eldre enn første års studentene. Det hevdes i studien at kunnskaper er en viktig del i det å endre holdninger, og det ble foreslått å endre læreplanene for sykepleierstudentene slik at de de på et tidlig stadium i utdanningsforløpet fikk større kunnskaper om eldre, både teoretisk og praktisk (Lambrinou, Sourtzi, Kalokerinou, & Lemonidou, 2009).

Jeg har ikke lyktes i å finne fram til forskning som omhandler ungdom i aldersgruppen fjorten til seksten år, men har derimot funnet forskning som viser til at litt eldre ungdommer og unge sykepleierstudenter har lite kunnskaper om gamle. En amerikansk studie (Sharps, Price-Sharps, & Hanson, 2006) sammenlignet holdningen til eldre blant ungdom i alderen sytten til nitten år i USA og Thailand. Det Nord-Thailandske området beskrevet i studiet blir karakterisert som et såkalt gerontokratisk samfunn der eldre innehar mange av de viktigste samfunnsposisjonene og respekten for eldre er stor. Forskerne antok derfor at de thailandske ungdommene ville inneha mer positive holdninger til eldre enn de amerikanske. Resultatet fra studien viste imidlertid sterkere negative holdninger til eldre i Thailand enn i USA. Med andre ord hadde ikke høy samfunnsposisjon noen beskyttende effekt når det gjaldt fordommer mot eldre.

En Taiwansk studie (Chen, 2009) viser at det er en voksende bekymring for eldreomsorgen i landet. Antall eldre vil øke i årene framover, men det vil være færre personer til å ta seg av de gamle. Tradisjonelt har eldre i Taiwan vært høyt verdsatt og respektert, men studiet viser at økonomisk vekst og endringer i familiestrukturen har ført til forandringer i levemåten mellom generasjoner. Forandringene har ført til at det er mer vanlig nå enn tidligere, at flere generasjoner ikke bor sammen, og at flere taiwanske kvinner er ute i arbeidslivet. Disse endringene har ført til at det sees på som ganske normalt at gamle flytter på institusjon når de

blir avhengige av hjelp. Studiet peker også på at dagens ungdom i Taiwan ikke har behov for å beholde tradisjonene, og at sykepleiere og sykepleierstudenter viser negative holdninger overfor eldre. Chen (2009) viser i sin artikkel til flere studier (blant annet Liou og Campbell, 1995; Lookinland og Anson, 1995; og Hederman, 2002) der man finner at sykepleiere og sykepleierstudenter synes at gamle er irriterende og klagende og at de har problemer med å kommunisere med dem. Chen viser også til to studier av Happel og Brooker (2001) og Moyle (2001) som viser at taiwanske sykepleierstudenter rapporterer at de finner det å ta vare på gamle frustrerende og kjedelig. De syntes også at omgivelsene er deprimerende og forbindes med død.

2 Teori

I oppgaven velger jeg å beskrive de mest sentrale teoriene i forhold til valgt problemstilling, henholdsvis holdninger, alderisme og motivasjon.

2.1 Holdninger

Holdning er et begrep som brukes til å beskrive noe vi ikke kan observere, men som gir seg utslag i det et individ foretar seg. I psykologien blir den type begrep kalt for hypotetiske konstruksjoner (Raaheim, 2012). Raaheim skriver: «I seg selv sier disse begrepene ingenting. De får sin mening gjennom de forklaringer vi gir dem, og vi forklarer dem som visse indre, mer og mindre stabile, egenskaper som kjennetegner individets møte med situasjoner av ulik karakter.» (Raaheim, 2002, s.80) Vi kan i utgangspunktet ikke beskrive en persons holdninger. Disse kommer til uttrykk gjennom personens verbale ytringer og det vedkommende gjør. Vi trekker slutninger om en persons holdninger på grunn av vedkommende sine reaksjoner i forskjellige situasjoner. Holdninger kan ikke observeres direkte, man må slutte seg til hva det er ut ifra hvordan mennesker reagerer i ulike situasjoner og hvordan de uttrykker seg. Holdninger er et hypotetisk begrep, som dreier seg om forholdsvis stabile menneskelige disposisjoner som er til hjelp når man skal forsøke å forklare adferd. Ajzen skriver at holdninger er flyktige og åpne for endringer (1998, i Daatland & Solem, 2000). Holdninger manifesteres gjennom hvilket fokus en velger, og hvordan mangetydighet blir til entydighet (Danielsen, 2004).

Trekomponentmodellen

En annen måte å forstå begrepet holdning på er beskrevet som trekomponentmodellen. Den baserer seg på en kombinasjon av tre separate reaksjoner på en hendelse, fenomen eller et bestemt objekt (Raaheim, 2012). I denne modellen tenker man seg at underliggende holdninger uttrykkes gjennom tre dimensjoner – som kognitive, affektive og atferd. Disse tre komponentene reflekterer en persons underliggende holdninger, og det ligger i logikken at det er uttrykk for samme underliggende holdning. Det kan forklares med at vi gjerne tror godt om personer vi føler sympati for, og omvendt (Daatland & Solem, 2000).

Eagly og Chaiken (2003, i Raaheim, 2012) definerer holdning slik:

« *Attitudes is a psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor...psychological tendency refers to a state that is internal to the person, and evaluating refers to all classes of evaluative responding, whether overt or covert, cognitive, affective, or behavioral (s. 81)*

De hevder videre at en person ikke har noen holdning før han eller hun forholder seg til et objekt, et fenomen eller en hendelse på en evaluerende måte (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004).

Det kan være problematisk å vise at holdning består av tre separate komponenter, men en slik tredeling vil kunne tjene som en påminning om at det er sammensatte forhold det snakkes om. Holdninger har ulike funksjoner for den enkelte. Det skilles mellom en *identitetsfunksjon*, en *kunnskapsfunksjon* og en *sosial funksjon*.

Det tar tid å etablere og integrere holdninger, og holdningene vi integrerer i oss blir etter hvert en del av vår personlighet. Vi er på mange måter våre holdninger. Vi uttrykker oss gjennom våre holdninger i forhold til kunnskap eller mangel på kunnskap, om verden rundt oss, om andre mennesker og om oss selv. Holdninger har også en sosialfunksjon, vi tiltrekkes mennesker som har sammenfallende holdninger med våre egne, i tankesett, på det følelsesmessige plan og på handlingsplanet (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004).

Ajzen (1998, i Daatland & Solem, 2000) lanserer et alternativt syn til trekomponentmodellen. Det alternative synet innebærer at han vil reservere holdningsbegrepet til den *affektive* komponenten. I en slik modell betraktes holdning som en forholdsvis stabil og generell evaluering av personer, grupper eller ting i positiv eller negativ retning. En skiller her mellom holdninger og oppfatninger en har til noe eller noen, hvor holdningen står for om en liker eller misliker noe eller noen.

Felles for begge modellene er at holdninger ses på som egenskaper som gjør oss predisponert til å reagere på bestemte måter, og bidrar til å skape orden i tilværelsen. Holdninger kan også ses på som en slags teori om hvordan ting og personer er (Daatland & Solem, 2000).

Alderisme

Forskning viser at alderisme ikke er et begrep som er oppstått i vår moderne tid hvor ungdom og skjønnhet har stor plass (Daatland, 2008). Allerede for 40 år siden ble begrepet alderisme lansert som en betegnelse for fordommer og diskriminerende holdninger overfor eldre mennesker på grunn av deres alder (Butler, 1969). I artikkelen beskriver Butler hvordan fysisk segregering av aldersgrupper i samfunnet fører til økte følelser av fremmedhet og negative holdninger gruppene i mellom:

«Ageism might parallel (it might be wishful thinking to say replace) racism as the great issue of the next 20 to 30 years and age bigotry is seen within minority groups themselves» (Butler, 1969, s. 246)

I kjernen av alderisme ligger det at eldre gjøres til noe annet enn det de er. Sammenlignet med den yngre del av befolkningen ser det ut til at det betraktes som om de ikke har de samme behov, interesser og verdier. Annerledesheten gir seg uttrykk i at eldre tillegges stereotype og irrelevante uttrykk for at de skiller seg ut (Daatland, 2008).

Bytheway (1995, i Daatland, 2008) viser til den britiske geriateren Comfort som formulerte begrepet alderisme slik:

«Alderisme er ideen om at folk slutter å bli folk- at de slutter å bli som folk flest, eller at de blir folk av en bestemt og underlegen type- i kraft av å ha levd et bestemt antall år» (s.14).

De sporene alderen setter hos mange er ingen kilde til anseelse. Den negative holdningen til aldring er størst i kulturer som verdsetter det ungdommelige, slik tilfellet er i vårt moderne samfunn (Daatland, 2008). Negativ evaluering av alderdom knyttes først og fremst til svekkelse og avhengighet av andre (Daatland & Solem, 2000). Mange ønsker å bevare et ungdommelig utseende, og det er i dagens samfunn fullt mulig ved hjelp av kirurgi og forskjellige typer kosmetisk behandling. Det søkes etter vidunderkurer, og noen kan øyne et håp om evig ungdom på grunn av at det skjer store framskritt innen genteknologi. Dette gjenspeiler at aldring blir sett på som en fiende som må bekjempes.

Nyere tid har tegnet et bilde av eldre som sykere og mer ynkvverdige enn de kanskje er (Høie, 2005). Det er en tilbøyelighet til å devaluere alderdommen som er med på å gi opphav til negativ diskriminering av gamle. Mange opplever å bli oppfattet som for gamle til å delta i arbeidslivet allerede i 50-års alderen, og anses ikke som skikket til å inneha offentlige eller politiske verv etter passert pensjonistalderen (Daatland & Solem, 2000).

Frykt for alderdommen er ikke noe som er kommet med det moderne samfunn. De gamle grekerne foraktet alderdommen, den ble forbundet med lidelse og forfall. I sagnet om Odyssevs beskriver dikteren Homer alderdommen. «Glad måtte den være som dør 60 år gammel», sies det i et dikt. Det negative bildet av alderdom har altså lange historiske røtter, og har vært meget seiglivet (Lunde, 2004).

Fordommer og stereotyping

Opprinnelig ble stereotype forestillinger knyttet til folks oppfatninger om andre nasjonaliteter eller folkegrupper, ved at ulike folkegrupper ble tilskrevet spesielle egenskaper. En stereotypi er noe midt mellom generalisering og fordom. En mer presis definisjon av stereotypier er at det er uriktige forestillinger som presenteres, eller at forestillingene er svakt empirisk forankret. Det er bilder eller mentale forestillinger vi har om ulike sosiale grupperinger. Forestillingene eller bildene står ofte i motsetning til hvordan det er i realiteten. Stereotype forestillinger danner grunnlaget for fordommer som bidrar til å rettferdiggjøre diskriminerende praksis. Stereotypier kan omskrives til «å skjære alle over en kam» (Danielsen, 2004).

I begrepet alderisme ligger fordommer og diskriminerende holdninger overfor mennesker på basis av deres alder. Kjernen i fordommer er en «de» «vi» -holdning; der «de» ikke har samme behov, interesser og verdier som «oss». Sidanius og Pratto (1999, i Høie, 2005) viser til at et sentralt aspekt ved stereotyping og fordommer er den rolle det spiller for legitimering av eksisterende mellomgruppeskjeller.

2.2 Sosial identitetsteori

Sosial identitetsteori er en forståelsesramme for å forklare fordommer mot- og diskriminering av eldre i samfunnet. Tajfel (1982, i Høie, 2005) utviklet en distinksjon mellom inn- og ut grupper. I følge sosialeidentitetsteoretikere vil en slik gruppeinndeling føre til favorisering av

den gruppen man anser seg som en del av. Tajfel hevdet at fordommer hadde sin årsak i behovet for en positiv sosial identitet med en «inn-gruppe». Ved å kategoriseres folk i slike grupper mener Tajfel at gruppeforskjellene minimaliseres, medlemmene betraktes som en homogen masse «de ser alle like ut», eller «de er annerledes enn oss».

Begrepet *selvkonsepter* blir ofte vist til som svar på spørsmålet «Hvem er jeg?».

Selvkonseptene våre inneholder informasjon om hva som gjør oss lik andre mennesker og hva som gjør oss forskjellig fra dem. Mennesker konstruerer persepsjonen av seg selv ut i fra abstrakte sosiale kategorier, og disse kategoriene innlemmes i menneskers konsepter (Høie, 2005). Tajfel (1992, i Høie, 2005) forklarer sosial identitet som individets kunnskap om sin tilhørighet til visse sosiale grupper, samt emosjoner og verdier dette har for vedkommende. Sosial identitet er avhengig av kvaliteten på de gruppene vi hører til, eller hva gruppen har som positiv referanse, som nasjonalitet, kultur, religion, familie og nabolag. Det er her begrepet «inn-og ut-gruppe» kommer til anvendelse.

Turner (1982, i Psykologiforening, 2007) skriver i noen situasjoner er vår adferd mer påvirket av gruppe-medlemskap enn andre, for eksempel i konflikter mellom grupper og diskriminering. Med sosial identitet mener Tajfel i utgangspunktet gruppe mennesker koblet til en følelsesmessig vurdering av å tilhøre en gruppe (1982, i Hylander, 2004).

Tajfel (1989, i Hylander, 2004) skriver:

«That part of the individual self-concept which derives from his knowledge of his membership in a social group together with the value and an emotional significance attached that membership» (s. 10).

Sosial kategorisering ut ifra helt uvedkommende faktorer har vist seg å være tilstrekkelig for å differensiere mellom grupper og til at samhold innenfor grupper oppstår (Hylander, 2004).

Sosial sammenligningsteori antar at mennesker holder seg selv og sin gruppe mer i et positivt enn i et negativt lys. Derfor er det mer vanlig med positive karakteristikk enn negative karakteristikk innenfor en gruppe. Dette skjer fordi vi er motiverte til å skaffe og opprettholde et positivt selvbilde (Høie, 2005).

Eldre kan betraktes som en utgruppe, mens yngre er inngruppe og tildelere (Høie, 2005). Mennesker har et ønske om positiv sosial identitet. Ved uklarhet om hva som er meningen

med et *minimalisert* gruppemedlemskap konstrueres meningen til å være positiv slik at det på en god måte kan tjene oss selv. Ved å forutsette egen gruppes overlegenhet får det konsekvenser på en slik måte at inngruppen tildeles flere goder enn utgruppen. Ved en slik inndeling blir de eldre tapere ettersom de betraktes å tilhøre utgruppen (Høie, 2005). Stereotypier skapes gjennom personlige erfaringer. Positive eller negative inntrykk av enkeltmennesker i en gruppe er en viktig del av vår utforming av et generelt inntrykk av hele gruppen. Vi husker best det som er i overenstemmelse med våre stereotypier, og trekker slutninger om gruppens fellestrekk ut ifra en eller flere i gruppen sine handlinger (Høie, 2005).

2.3 Motivasjon

Begrepet motivasjon tilsier at vi har med et motiv å gjøre (Raaheim, 2012). Motiv relateres til at vi som individer har grunn til å gjøre noe bestemt, og at handlingen relateres til at det er et resultat av de motivene vi har. Motivasjon er en målsøkende adferd, da våre handlinger i en bestemt situasjon er motivert av et eller annet. Motivasjon kan derfor sies å være en spenningstilstand i oss, hvor spenningstilstanden virker som en drivkraft til handling, og deretter til læring. Motivasjon har også det som defineres som et retningsaspekt, det vil si at den virker inn på både om et menneske vil handle, og på hva det vil gjøre (Aronson, Wilson, & Akert, 1999).

Indre-ytre motivasjon

Motivasjon som har utgangspunkt i individets interesse og nysgjerrighet betegnes som *indre motivasjon*. Motivasjon som ikke bunner i aktivitetene i seg selv, men er avhengig at man oppnår en slags belønning for det man gjør betegnes som *ytre motivasjon* (Aronson et al., 1999).

Forskjellene ligger ikke i adferd, men i grunnen til personens handling. Man er da inne på om årsaken til handlingen kan plasseres som indre eller ytre motivasjon- som innen eller utenfor personen. I valget av aktivitet blir spørsmålet om personens handling baserer seg på personlig tilfredsstillelse og interesse eller om det er en ytre påvirkning som fremkaller handlingen (Aronson et al., 1999).

Sykehjem

Sykehjem defineres som medisinsk institusjon, som kommer inn under lov om sykehus m.m. av 19. juni 1969. Thoresen og Skre (i Garsjø, 2003) definerer sykehjem som en medisinsk institusjon som gir opphold og medisinsk pleie til pasienter som ikke har behov for å oppholde seg på sykehus eller i sykestue. Etter dette er sykehjem ikke «reservert» for eldre, imidlertid er bare en liten andel av pasientene under 70 år. Ordet *sykehjem* peker på en institusjon som er passiv, hvor hovedoppgaven til personalet er å pleie de gamle og avhjelpe deres skrøpelighet. Det å skape et hjem vektlegges ikke på samme måte (Garsjø, 2003).

Sykehjem skal også være bygd på en slik måte at det skal være tilgjengelig for alle, det skal være universelt utformet:

«Universielt utformede byggverk er byggverk utformet på en slik måte at det kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming» (Mostue & Danielsen, 2007, s. 3)

Man kan hevde at sykehjem er et spesielt sted. Det er ikke et sykehus hvor pasientene blir skrevet ut etter endt behandling, heller ikke et hjem slik vi tradisjonelt forbinder med ordet hjem. De fleste som bor og lever i sykehjem har ikke samme muligheter som hjemmeboende eldre til å leve et selvstendig liv, og det er få, om noen, som blir skrevet ut til eget hjem.

Da det var vanskelig å finne statistikk på dette, tok jeg kontakt med enhetslederne på tre ulike sykehjem i samme fylke et sted i Norge for å høre om de hadde noen opplysninger om dette. Alle tre enhetslederne hadde jobbet i mer enn ti år på de ulike sykehjemmene, og kunne med sikkerhet si at ingen av deres pasienter noensinne var skrevet ut til egne hjem. (Disse funnene må betraktes som anekdotiske siden jeg ikke kan belegge funnene med statistisk materiale).

Tabell 1 viser en beskrivelse av de tre sykehjemmene (Sykehjem A, B og C) der mine informanter hadde sommerjobb:

Tabell 1. Beskrivelse av sykehjem A, B og C.

Sykehjem	A og B	C
Byggeår	80-tallet	2000
Pasientantall	74	80
Utforming	Store avdelinger Små pasientrom Lange korridorer med pasientrom på begge sider Små kjøkken og vaktrom Nøytral fargebruk Lite kunst/dekor i fellesrommene Lite privat inventar	Små avdelinger Store pasientrom Stort kjøkken, ingen vaktrom Store vindusflater som gir god utsikt Nøytral fargebruk Mye kunst, dekor og planter i fellesrommene Mye privat inventar
Plassering av medisinteknisk utstyr	Synlig på pasientrom og langs veggene i korridorer	Ute av syne på pasientrom, ingenting i fellesarealer.
Andre fasiliteter	Nei. Frisør og fotpleie må bestilles utenfra på fastsatt dag i uken.	Kafé, frisør og kino i bygget som er tilgjengelig for det øvrige publikum.

I motsetning til på sykehjem A og B møter pasientene på sykehjem C møter ofte kjente fra tiden før de kom til sykehjemmet. Mange av sykehjemspasientene opplever at det sosiale livet er blitt innskrenket, og ofte er det pleierne og ikke medpasientene de fører en samtale med. På grunn av at sykehjemmet er tilrettelagt som det er bringes livet «utenifra» inn. Det kommer mennesker til sykehjemmet som pasientene kjente fra tidligere sykehjemmet På den måten får de kontakt med omverden, som bringer en annen dimensjon inn i deres hverdag.

Mine informanter sine erfaringer med å oppholde seg i sykehjem var begrenset. Det var en fremmed arena de i løpet av prosjektperioden skulle bli fortrolig med. Det var ikke bare bygget i seg selv som ble oppfattet som ukjent, men hele settingen rundt det å oppholde seg på sykehjem. På sykehjem kan det oppstå fremmed lukter som kan assosieres med noe negativt, og de fleste som bor der er gamle og hjelpetrengende. Ungdommene måtte prøve å bli kjent med det ukjente, og forholde seg til alderdom og skrøpeligheit.

3. Metodisk tilnærming

«Metoden forteller oss noe om hvordan gode data og belyse spørsmålet vårt på en faglig interessant måte vi bur gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap. Begrunnelsen for å velge én metode er at vi mener den vil gi oss gode data til og belyse spørsmålet vårt på en faglig interessant måte» (Dalland, 2012, s. 111).

I tolkningen av innsamlet materiale var jeg interessert i å finne fram til erfaringene ungdommene hadde tilegnet seg i samhandling med de eldre gjennom sommerjobb på sykehjem. For å komme i en posisjon hvor jeg kunne gå i dybden av materialet fant jeg ut at jeg måtte velge en metode hvor begreper som innsikt, forståelse og fortolkning er sentralt. Jeg valgte å benytte en kvalitativ metode, da denne metoden er basert på samtale mellom forsker og informant, hvor forskeren søker å forstå verden fra intervjupersonens side. Denne typen metode bygger på teorier om menneskelig erfaring (fenomenologi) og fortolkning (hermeneutikk). Det omfatter et bredt spekter av strategier for systematisk innsamling, organisering og fortolkning av tekstlig materiale fra samtale, observasjon eller skriftlig kildemateriale» (Malterud, 2003, s. 31). For å skaffe meg kunnskaper om ungdom og eldre var jeg nødt til å gå inn i den konteksten som var nødvendig. Jeg måtte møte ungdommene å få anledning til å lytte til deres erfaringer. Med kvalitet sikter man til essensen av en ting; dens «hva, hvordan, når, hvor og hvorfor». Slik sett dreier kvalitet seg om meninger, konsepter, definisjoner, karakteristika, metaforer, symboler og beskrivelser (Berg & Lune, 2012) Jeg presenterer i min problemstilling begrepene holdninger og tanker, og gjennom intervjuene var min målsetting å komme til essensen av disse spørsmålene.

Innlevelse

Et viktig aspekt ved kvalitativ forskningsmetode er innlevelse (Thagaard, 2009). For å oppnå forståelse for den sosiale situasjonen de som studeres inngår i, er det viktig at forskeren setter seg inn i informantens sosiale situasjon (Thagaard, 2009). Det betyr at jeg som forsker måtte stille meg åpen for inntrykk utover det informantene formidlet verbalt. Før intervjuene fant sted hadde jeg lest metodelitteratur for å skaffe meg oversikt over viktige momenter jeg burde være klar over. Jeg hadde lagt merke til Thagaards beskrivelse om *innlevelse*. Det ga meg tanker om hvordan jeg burde gå fram i møte med informantene, og hvordan jeg burde forholde meg underveis. Jeg tenkte tilbake til den tiden da jeg selv var på deres alder, og

refleksjonen ga meg noen minner om situasjoner jeg selv hadde opplevd som jeg følte jeg ikke mestret, men som jeg kom meg gjennom med tålmodige voksenpersoner til stedet. Ved å gå tilbake i tid følte jeg at jeg klarte å leve meg inn i informantene sin kontekst. Jeg tenkte over at de er unge, at det var en uvant situasjon for dem siden ingen av dem hadde blitt personlig intervjuet tidligere. I tillegg var jeg en fremmed person, og vi befant oss på en fremmed arena. Vi var ikke i et miljø de kjente godt fra før, for eksempel klasserommet deres. Den intuitivt pregede innlevelsen førte til at jeg fikk god kontakt med informantene, som ga meg ideer til refleksjon over meningsinnholdet i datamaterialet. På den måten fikk jeg fram kunnskaper jeg ellers ville ha oversett, for eksempel empati. Ordet var ikke var brukt under intervjuene, men jeg forsto intuitivt at det var empati de følte for de gamle når de snakket om dem. Uten en intuitiv innlevelse er det mulig denne kunnskapen ikke ville ha kommet til syne.

Systematikk

Systematikk kan knyttes til hvilke framgangsmåter forskeren velger i prosessen. Denne type tilnærming betyr at forskeren reflekterer over forhold som har betydning for hvilke beslutninger som tas underveis i forhold til innsamling av materiale, hvordan materiale analyseres og tolkes (Thagaard, 2009). Hun fremhever at systematikk er viktig i forskningsprosessen, da det handler om viktige beslutninger forskeren må ta stilling til. Jeg valgte denne tilnærmingen til materialet da det var nødvendig for meg å tenke nøye gjennom viktige beslutninger jeg var nødt til å ta gjennom hele forskningsprosessen. Et annet, og vel så viktig moment jeg måtte ta hensyn til, var at jeg har liten erfaring som forsker. Kvalitative data fører til at jeg ville få et omfattende datamateriale å forholde meg til. For å unngå å miste det helhetlige bildet måtte jeg derfor velge en måte å håndtere materialet på som ga meg en punktlig oversikt over hvordan materialet skal bearbeides i de ulike stegene i prosessen. Denne framgangsmåten betinget at jeg gjennom hele prosessen var nødt til å jobbe aktivt for å få synlig sammenheng i de ulike delene, slik at jeg var i stand til å redegjøre for hvilke framgangsmåte jeg benyttet (Thagaard, 2009).

2.4 Det kvalitative forskningsintervju

Et viktig formål med det kvalitative forskningsintervju er å skaffe seg et inntrykk av intervjupersonens egen beskrivelse av sin livssituasjon (Dalland, 2010). Et kvalitativt intervju er ikke å regne som en hverdagssamtale mellom to personer hvor hovedfokus er fakta

spørsmål (Kvale & Brinkmann, 2009). Denne type intervju bør inneholde både fakta- og meningsspørsmål for å få mulighet til å lytte til meningene og beskrivelser informantene uttrykker. Det gir også mulighet til å observere kroppslige uttrykk, det som «sies mellom linjene». Metoden som mål å få frem menneskelige erfaringer og opplevelser og forstå sider av dagliglivet sett fra intervju-personens perspektiv, og gir også mulighet til å observere kroppslige uttrykk (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette bekreftes av Thaaard (2009) som skriver at tilnærming basert på intervju gir forskeren et fyldig datamateriale som danner grunnlag for å oppnå forståelse for fenomener. Et kvalitativt intervju er bygd opp på en måte hvor intervjuet på forhånd er mer eller mindre strukturert. Det betyr at både tema og formulering av spørsmålene er fastlagt på forhånd. I ustrukturert intervju har man et tema hvor spørsmålene tilpasses intervjusituasjonen (Johannessen, Tufte, & Kristoffersen, 2004). Jeg hadde intervjuguide som jeg utarbeidet i prosjektbeskrivelsen som var tilpasset problemstillingen. Denne brukte jeg under alle intervjuene, men opplevde at jeg ikke kunne følge den slavisk. Jeg ble nødt til å åpne opp for nye spørsmål som berørte problemstillingen underveis, da formålet mitt med å intervju ungdommene var å få vite noe jeg ikke visste fra før.

Malterud (2003) framhever at det i kvalitative studier hverken er nødvendig eller ønskelig å standardisere intervjusituasjonen. Da jeg var ute etter å skaffe data som skulle belyse problemstillingen, og som var best egnet til analyse av en kvalitativ metode basert på fire informanter valgte jeg å benytte semistrukturert intervju som metode.

2.4.1 Semistrukturerte intervju

«Et semistrukturert intervju er hverken en åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale» (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 46). Utgangspunktet i et semistrukturert intervju er at man benytter en intervjuguide med åpne spørsmål. Metoden åpner opp for å gi informantene mulighet til å gå i dybden der de har mye å fortelle (Tjora, 2012). Begrunnelsen for valget var at informantene skulle få formulere svarene med sine egne ord da jeg var interessert i skaffe meg dybdekunnskap over feltet jeg forsket i. Underveis i intervjuene opplevde jeg at informantene brakte opp nye temaer. Jeg brukte intervjuguiden som et «ankerfeste», men i og med at den utviser en viss fleksibilitet ga det meg mulighet til å bruke god tid til å la informantene reflektere over spørsmålene. Jeg opplevde at informantene kom opp med momenter jeg ikke hadde tenkt ut på forhånd, noe semistrukturerte spørsmål åpner opp for.

Intervjuene ble naturlig bygd opp på den måten, og det førte til en viss balanse mellom standardisering og fleksibilitet. Ved å benytte meg av denne intervjumetoden fikk jeg et omfangsrikt materiale som jeg senere hentet fyldige data av (Johannessen, Tufte, & Kristoffersen, 2004).

Forskjeller mellom kvalitative og kvantitative metoder.

Kvalitative metoder har som mål å innhente kunnskap uttrykt med vanlig språk, søker å gå i dybden og vektlegger betydning. Kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall.

Denzin og Lincoln (2005, i Thagaard, 2009) fremhever at *kvalitativt* innebærer å få fram prosesser og meninger som ikke kan måles i antall eller frekvenser. I følge Neuman (2006, i Thagaard, 2009) fokuserer kvantitative metoder på variabler, uavhengig av samfunnsmessig kontekst, derimot omhandler kvalitative tilnæringer prosesser som tolkes i lys av konteksten de inngår i.

Kommunikasjon

Siden kommunikasjon er gjennomgående i kvalitative intervju, er det ikke gitt at intervjuet vil resultere i gode data. Relasjonen som oppstår mellom forsker og informant vil være avgjørende for mengden og kvaliteten på datamaterialet som innhentes. Samhandlingen mellom forsker og informant vil alltid være påvirket av hvordan konteksten fungerer i intervjusituasjonen (Johannessen et al., 2004). Med dette i tankene var det viktig for meg å tilstrebe god kontakt med informantene, gi meg god tid og være lyttende.

Dalland (2010) påpeker at det i enhver intervjusituasjon kan være fare for at man stiller spørsmål man har en forståelse av at man egentlig vet svaret på. Med dette i tankene måtte jeg ha en bevisst holdning til å gå inn i intervjusituasjonen med åpent sinn. Jeg måtte legg mine egne antagelser eller forforståelse til side for å unngå å stille spørsmål som kun bekreftet det jeg tenkte eller visste fra før. Svarene slike spørsmål gir har liten kunnskapsmessig omsetningsverdi, jeg vil ikke få vite noe nytt. For å unngå dette kan man stille spørsmålstegn med det som oppleves som selvfølgeligheter. Dalland omtaler det som en form for bevisst naivitet. Ved å gi uttrykk for at det er det enkle man er ute etter, kan man utfordre informanten til å sette ord på det naive, det som tas for gitt (Dalland, 2010).

Etiske overveielser

I samfunnsvitenskapelig forskning vil man på en eller annen måte forholde seg til mennesker. I kvalitative studier slik som denne, vil man gjennom samtaler med informantene få tilgang på beskrivelser som kan være personidentifiserende. I all form for forskning er det grunnleggende å ivareta informantenes anonymitet, og man må derfor være nøye med å behandle informasjon en som forsker har tilegnet seg på en forsvarlig måte, slik at informantens identitet forblir skjult. I forhold til at intervjuene i mitt prosjekt skulle tas opp på lydopptak, er stemmer å anse som personopplysninger. For å behandle slike opplysninger, er man som forsker forpliktet til å påse at forskningsprosjektet gjennomføres i overensstemmelse med etiske krav. Målet med forskning er å framskaffe ny kunnskap og innsikt som kan ha allmennyttig verdi for samfunnet, men det skal ikke skje på bekostning av enkeltpersoners velferd og integritet (Dalland, 2010).

Man har som forsker plikt til å få forskningsprosjektet godkjent av Datatilsynet. Prosjekt som inneholder personopplysninger er i hovedsak underlagt konsesjonsplikt etter personopplysningsloven eller helseregisterloven. Det betyr at Datatilsynet skal foreta en forhåndskontroll av prosjektet, og innebærer at forskeren må sende søknad med opplysninger til Datatilsynet. Når Datatilsynet har vurdert prosjektet gis konsesjon dersom det gjennomføres i henhold til søknaden (Datatilsynet, 2011).

Før jeg startet å intervju mine informanter søkte jeg konsesjon til personvernombudet ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, NSD. Ettersom jeg skulle intervju ungdom måtte jeg spesielt rette oppmerksomheten mot alderen på mine informanter. Jeg tok derfor kontakt med Datatilsynet for å forsikre meg om at informantene kunne fatte beslutning om deltagelse i mitt prosjekt på selvstendig grunnlag. Tilbakemeldingen fra NSDs representant som vurderte mitt prosjekt var:

«Ungdom ned til tolv års alder kan på eget grunnlag fatte beslutning om å delta i forskningsprosjekt så lenge det ikke er en inngripen i deres liv. Med inngripen forstås forskning på sykdom, etnisitet, familiebakgrunn og videre.» Mitt prosjekt ble vurdert til å være i samsvar med regelverket, slik at jeg kunne melde det på vanlig måte.

Man kan underveis i et forskningsprosjekt oppleve at informanter trekker seg. Man skal derfor være nøye med å informere informantene, både skriftlig og muntlig, om at de på et hvilket som helst tidspunkt kan trekke seg uten å gi noen nærmere forklaring om grunnen.

I en sãnn sammenheng er det ekstra viktig å forsikre informanten om at det ikke kommer til å oppstå noen form for sanksjoner, og at anonymiteten vil bli absolutt ivaretatt på lik linje med andre deltakerne i prosjektet.

I presentasjon av funnene har ungdommene fått navnene Ola, Kari, Grete og Håkon.

Intervjuene er skrevet om fra dialekt til bokmål. For å sikre informantenes anonymitet så jeg meg nødt under transkriberingsprosessen til å omskrive noen setninger, uten at innholdet mistet sitt opprinnelige budskap.

Teoretisk forankring av analysen

Da jeg bestemte meg for å benytte en metode som innebar tekstkondensering fant jeg Malterud (2003) sin firetrinns analyse anvendbar. Malterud var inspirert av sosialpsykologen Giorgis (2009) arbeide, og jeg finner det naturlig å belyse Giorgis tenkning om tekstanalyse som en ramme rundt analyseprosessen i oppgaven.

Giorgi (2009) utviklet en fenomenologisk vitenskapelig metode for analyse av kvalitative data. Hovedelementet i metoden er å bringe forskeren til en struktur som fremstiller essensen i fenomenet som studiet har fokus på. Giorgi forklarer essensen i fenomenet på en måte som sier at forskeren må mentalt fjerne ett og ett aspekt ved fenomenet. Dersom dette gir radikale endringer i forhold til hvordan fenomenet fremstår, kan aspektet vurderes som essensielt.

Giorgi opererer med tre analysetrinn i sin metode, disse er som følger:

Trinn 1: Read for sense of the whole

På dette trinnet har forskeren et transkribert materialet som beskriver et spesifikt fenomen. På dette trinnet anbefaler Giorgi (2009) å lese nøye gjennom teksten for å få grep om den generelle betydningen til opplevelsene informantene forteller om. En fenomenologisk tilnærming er helhetlig, siden den retter oppmerksomheten mot at en beskrivelse kan ha referanser både forover og bakover. Den første delen kan analyseres uten bevissthet om at den siste delen er ufullstendig.

Trinn 2: *Discrimination of meaning*

Giorgi (2009) påpeker at intervjuene er for lange til å bli behandlet som en enhet, beskriver også at må dele opp i mindre enheter. Denne prosessen skal gjøre intervjuene mer håndterbare. I følge Giorgi skal man finne enheter i materialet ved å gå detaljert til verks. Han påpeker at alle kvalitative prosedyrer vil komme til dette trinnet. Forskjellene i delene vil fremstå utfra hvordan intervjuene deles opp og forstås av forskeren. Fenomenologisk analyse har som mål å finne meninger med det som oppleves, slik at delene i materialet skal følges helt til mål i analyseprosessen. Målet med dette trinnet er å etablere noen «units of meaning». Giorgi påpeker at på dette trinnet skal forskeren identifisere meningsenheter innenfor en psykologisk ramme, og oversette deltagerens hverdagslige uttrykk til psykologisk språk, og på den måten vurdere meningsenhetenes betydning.

Trinn 3: *Transformation of subjects' everyday expression*

Giorgi (2009) trekker frem denne fasen som analysens hjerte. Her skal man knytte de meningsbærende enhetene opp mot klart definerte temaer. Giorgi påpeker flere ganger at dette er et omfattende trinn som dweler ved dataene, og er åpen for at man må skrive flere utkast. På dette trinnet i analysen er steget å lage en strukturell beskrivelse av fenomenet ut i fra arbeidet fra de forutgående trinnene. Giorgi påpeker at det på dette trinnet er nødvendig å bevege seg bort fra individuelle opplevelser, og klargjøre meningene ved fenomenet man undersøker mer generelt. Man må være oppmerksom på at man ikke blir for abstrakt og beveger seg for langt bort fra dataene. Giorgi bruker en psykologisk ramme, men i motsetning til Malterud (2003), understreker han at man ikke bør bruke en psykologisk fagsjargong, men beskrive verden slik den oppleves i hverdagslig språk.

2.5 Dataanalyse

«Analyse er et granskningsarbeid der utfordringen ligger i å finne ut hva materialet har å fortelle» (Dalland 2012, s.144). I en kvalitativ data analyse skal materialet analyseres på en slik måte at det bygger bro mellom rådata og resultater som framkommer. Det er viktig at jeg som forsker reflekterer over hva materialet forteller meg, og at jeg tar stilling til hvordan jeg skal organisere materialet for å kunne gjøre rede for innholdet på en systematisk og relevant måte. Ved å analysere materialet blir det sammenfattet og fortolket.

Problemstillinga er utgangspunktet for spørsmålene vi stiller til materialet, og svarene er det gjenkjennbare vi finner gjennom systematisk og kritisk refleksjon (Thagaard, 2009).

Å analysere kvalitative data består i å stille spørsmål til materialet. Ved å være tydelig i spørsmålstillingen til materialet vil vi få tydelige svar, med forutsetning i at man gjennom feltarbeidet har lyktes i å hente et representativt utvalg (Malterud, 2003).

Å skaffe seg et helhetsinntrykk av materialet

Dette er første trinn i analysearbeidet. Dette trinnet beskrives av Malterud (2003) som «fra villnis til temaer» og indikerer at det er på dette trinnet forskeren skal skaffe seg et helhetsbilde av teksten. For meg var det innlysende at jeg måtte lese gjennom alle femtito sidene av transkribert materiale for å skaffe meg fullstendig oversikt over teksten. På dette nivået i prosessen var jeg ikke ute etter detaljer. Fenomenologisk perspektiv bygger på menneskelige erfaringer, og det er her forskeren skal la informantene stemmer komme til uttrykk. Det var ikke vanskelig å «la stemmene tale til meg» da jeg transkriberte all intervjuene etter hvert som de ble gjort, slik at jeg hadde informantenes stemmer friskt i minne hele tiden.

Jeg gjorde noen notater underveis, men det var ingen form for systematisering, mer en påminning til meg selv om detaljer som kunne bli viktige å huske. Da jeg hadde gått nøye gjennom teksten flere ganger skimtet jeg temaer som kunne belyse problemstillingen. Det dreide seg om seks tema som vekket min oppmerksomhet. Jeg laget en liste hvor jeg ga hvert tema et midlertidig navn. Jeg festet meg med temaer som «ukjent», «visste ikke», «følte redsel», «ble mere kjent», «trivdes bedre», «de gamle kunne mye», «fint å glede de gamle». Disse temaene representerte kun et første inntrykk av materialet, og var ikke noen form data som var utviklet av en systematisks refleksjon.

Det er en forutsetning i kvalitativ analysemetode at forskeren legger til side sin forforståelse. Dette for at man skal kunne stille seg åpen for inntrykk materialet formidler. Jeg måtte jobbe aktivt med meg selv for å legge min forforståelse av temaet til side, og la informantenes stemme kom til uttrykk. Det er også i tråd med fenomenologisk perspektiv hvor menneskelig erfaring regnes som gyldig kunnskap (Malterud, 2003).

Filtrering av materialet

Kvalitative data representerer store mengder informasjon. Mitt transkriberte materiale omfattet femtifire sidere tekst og betegnes som rådata. Det er en betydelig mengde informasjon, og jeg forsto intuitivt at jeg måtte krympe materialet til et håndgripelig antall sider. Jeg syntes i utgangspunktet det var vanskelig å gjøre en avveining, men ut ifra en kvalitativ analyseprosess så er det helt nødvendig. Jeg konsentrerte meg derfor om elementer i teksten som tilførte oppgaven de kunnskapene jeg var på leting etter, og som var relevante for problemstillingen. Ved å legge tekst til side kom jeg fram til de tekstelementene jeg mente å være riktige for å belyse problemstillinga. Denne prosessen er en forlengelse av utvalgsstrategien og utgjør en filtrering av materialet (Malterud, 2003).

Meningsbærende enheter

På dette trinnet skal teksten organiseres på en mer systematisk måte. Her skal teksten sorteres i deler som kan tenkes å belyse problemstillinga og tekst som må legges til side.

Malterud (2003) beskriver det som relevant og irrelevant tekst. Jeg gikk nøye gjennom teksten og identifiserte meningsbærende enheter. Jeg sorterte tekstbitene jeg kom fram til, og ga de forskjellige enhetene ulike farger. Jeg gjorde det for at jeg skulle holde oversikt over de forskjellige temaene. Dette kalles *koding*. I første fase hadde jeg samlet meg om noen temaer, og det er disse temaene kodearbeidet tar sikte på å fange opp og klassifisere. Malterud anbefaler at det er nødvendig å samle seg om et overkommelig antall temaer. Det er temaene fra forrige trinn som skal fungere som veiviser til å finne tekstbiter som etter innhold merkes med en kode. Det fungerer som en merkelapp og skal samle tekstbiter som har fellestrekk.

Kondensering av tekst

Dette er analysens tredje trinn. Nå var jeg kommet så langt i analyseprosessen at jeg kunne abstrahere kunnskapen som kodegruppene i forrige trinn representerte (Malterud, 2003). Å abstrahere tekst betyr å trekke fram vesentlige egenskaper ved noe, og se bort fra andre uvesentlige (Kunnskapsforlaget, 1995). Nå kunne jeg hente ut meningsfull tekst ved å kondensere, eller fortette innholdet i de meningsbærende enhetene jeg hadde identifisert og klassifisert i forrige analysetrinn. Den delen av materialet hvor jeg ikke hadde identifisert meningsbærende enheter la jeg til side. Jeg sorterte de forskjellige enhetene i grupper etter koder. Jeg endte opp med seks kodegrupper. Disse enhetene skulle fortelle meg hvilke

opplevelser ungdommene hadde hatt i møtet med de gamle på sykehjem. Jeg startet med kodegruppen «visste ikke», og fant et relevant materiale for å belyse problemstillingen. Denne koden omfattet mange nyanser som beskrev forskjellige aspekter ved det å ikke vite, eksempelvis lite kjennskap, utrygghet, redsel.

Heretter sorterte jeg materialet i undergrupper, eller subgrupper (Malterud 2003).

Fra dette punktet ble det undergruppene jeg konsentrerte meg om, da det var de som ble analyseenheten. Jeg kondenserte innholdet i hver gruppe ved å trekke fram beskrivelser som var forankret i datamaterialet mitt. Beskrivelsene jeg kom fram til bar med seg det spesifikke innholdet fra de enkelte meningsbærende enhetene. Etter hvert utviklet jeg setninger ut av tekstbitene i undergruppene. Jeg måtte hele tiden passe på å ha problemstillingen foran meg, slik at jeg kunne følge med hva tekstene fortalte meg om problemstillingen.

Rekontekstualisering

Kodingen jeg hadde gjort tidligere førte til en dekontekstualisering av teksten fordi teksten var adskilt fra sin opprinnelige sammenheng (Thagaard, 2011). I analysens fjerde trinn skal tekstbitene fra forrige trinn settes sammen igjen. Det betegnes å rekontekstualisere (Malterud, 2003). I de forrige trinnene forholdt jeg meg til løsrevne tekstbiter. Min oppgave på dette trinnet ble å sammenfatte tekstbitene jeg hadde funnet til nye beskrivelser. Jeg måtte sørge for at sammenfatningen ble gjort på en måte som var lojal mot informasjonen jeg hadde fått fra mine informanter. Malterud(2003) skriver at sammenfatningen skal formidles på en måte som gir leseren innsikt og tillit. Det betyr at jeg må klare å vise at det er sammenheng mellom de tidligere løsrevne tekstbitene og den sammenfatningen jeg gjorde.

Sammenfatning av tekst viser jeg i kapittel 3.1.

Veivalg i analyseprosessen

Et veivalg i analyseprosessen behøver ikke å være mer riktig enn et annet, men et overordnet prinsipp som gjelder er at man i prosessen reflekterer over funnene i materialet og går systematisk til verks i bearbeidelsen av disse funnene. Det er en forutsetning for å kunne si at man har levert fra seg vitenskapelig kunnskap. Samtidig må man være bevisst på den teoretiske referanserammen man benytter når man tolker empirien (Malterud, 2003 :96).

Tverrgående analyse

Systematisk tekstkondensering er først og fremst et redskap for tverrgående analyse I en tverrgående analyse sammenfattes informasjon fra flere informanter (Malterud, 2003).

Om det var en langsgående analyse vil en diskurs eller en narrativ metode være egnede alternativ. Det er viktig at jeg som forsker er i stand til å se disse forskjellene, og også ta stilling til hva som var mest formålstjenlig for mitt materiale (Malterud, 2003)

2.6 Utvalg

Valget av informanter baserer seg på et strategisk utvalg (Thagaard, 2009). Det vil si at det var nødvendig for meg å velge informanter som var strategiske i forhold til problemstillingen. Ettersom det var ungdom som hadde jobbet på sykehjem gjennom prosjekt som var interessante, måtte jeg rekruttere nettopp noen av disse ungdommene. De hadde gjennom prosjektet « Aksjon ungdom» de erfaringene. Tre av informanter hadde tilnærmet lik erfaringsbakgrunn. De har alle hatt sommerjobb gjennom «Aksjon ungdom» og er jevngamle (Hansen et al., 2013).

Den eneste forskjellen er at de har jobbet på tre ulike sykehjem, kommer fra tre forskjellige ungdomsskoler og tre ulike bydeler. Den fjerde informanten var ett år eldre enn de andre og hadde hatt sommerjobb gjennom samme prosjekt på det samme sykehjemmet året før. Grunnen til at jeg ønsket informanter av begge kjønn var for å se om det var ulikheter blant gutter og jenter i tenkningen rundt eldre og alderdom.

Trivselskoordinatorerne på de ulike sykehjemmene var ansvarlige for gjennomføringen av prosjektet, og det ble naturlig for meg å ta kontakt med dem for å høre om de kunne være hjelpelige med å skaffe meg navn og telefonnummer til noen av ungdommene. Jeg tok i utgangspunktet kontakt med to sykehjem, og fikk tilsammen tilgang til seks informanter.

Jeg sendte ut informasjonsskriv til samtlige om mitt prosjekt med forespørsel om deltagelse. Samtidig la jeg ved skriv til foreldrene med informasjon om at deres sønn / datter var forespurt. Juridisk er det ikke behov for samtykke fra foreldrene, men jeg syntes at det var riktig at de var informert. Jeg fikk positiv tilbakemelding fra tre stykker. En ønsket ikke å delta og to svarte ikke på forespørselen.

Etter at intervjuene var gjennomført trakk den ene seg. På den måten mistet jeg naturligvis også materialet siden jeg måtte slette intervjuet. Jeg vet ikke hvorfor informanten trakk seg. Kriteriene for deltakelse i prosjektet sier at informanter kan trekke seg på hvilket som helst tidspunkt uten noe nærmere begrunnelse.

Jeg satt tilbake med materiale fra to intervju, og så meg derfor nødt til å rekruttere flere informanter da jeg fant ut at materialet jeg hadde så lang ikke var tilstrekkelig til å belyse problemstillingen. Jeg tok kontakt med trivselskoordinator på et tredje sykehjem med samme forespørsel. Her fikk jeg navn og telefonnummer til to personer. Jeg fulgte samme prosedyre for rekruttering som beskrevet tidligere. Begge disse sa seg villig til å delta. Nå hadde jeg fire informanter, to gutter og to jenter. Jeg ønsket å komme. Jeg fant ut at det var et fornuftig antall i forhold til å få nok data til å belyse problemstillingen.

2.6.1 Forberedelse og gjennomføring av intervjuene

Et profesjonelt intervju innebærer at man tar i bruk en bestemt metode og spørreteknikk. I forkant av intervjuene hadde jeg formulert en intervjuguide med spørsmål jeg anså som relevante og dekkende for problemstillingen i mitt mastergradsprosjekt [se vedlegg?]

Etter at informantene hadde levert sine samtykker til deltagelse, kontaktet jeg dem via telefon for å avtale dato og tidspunkt for intervju.

Da jeg erfaringsmessig vet at ungdom ofte er opptatt med fritidsaktiviteter og deltidsjobber etter skoletid syntes jeg det var mest fornuftig at de fikk bestemme når tid det passet best. Jeg tenkte en del over hvor det var mest fornuftig å gjennomføre intervjuene, og fant ut at de ulike sykehjemmene kunne være en egnet arena. Dette fordi informantene hadde kjennskap til stedet, men samtidig kunne ansees som et nøytralt sted da de ikke er der til daglig. Etter avtale med enhetslederne på de ulike sykehjemmene fikk jeg lov til å gjennomføre intervjuene der. De var også behjelpelige med å skaffe et rom som var egnet til formålet. Før intervjuene fant sted tenkte jeg mye over at det var unge mennesker jeg skulle intervju, og som på grunn av sin unge alder sannsynlig hadde lite eller ingen erfaring med å befinne seg i denne konteksten.

Mine tanker rundt intervjusituasjonen handlet mye om hvordan jeg skulle gå fram for å skape en mest mulig trygg og avslappet situasjon. Jeg var opptatt av at jeg ikke kunne betrakte intervjuet som en dialog mellom to likestilte parter. Her var det et klart asymmetrisk forhold.

Det var jeg som skulle definere intervjusituasjonen ved å bestemme tema, stille spørsmål og oppfølgingsspørsmål.

I tillegg er jeg å betrakte som voksenperson, slik at det på alle måter ble en ujevn maktbalanse (Kvale & Brinkmann, 2009). Før intervjuene startet var jeg nøye med å forsikre meg at informantene hadde oppfattet informasjonen i skrevet de hadde mottatt fra meg, noe de alle bekreftet at de hadde. Jeg passet på å informere om at de på et hvilket som helst tidspunkt kunne trekke seg uten å avgi nærmere forklaring, og forsikre dem om at deres anonymitet ville absolutt bli ivaretatt.

For å forsikre meg om at båndopptakeren fungerte som den skulle sjekket jeg den flere ganger før jeg møtte informantene. Et bevisst valg jeg tok var å bruke litt tid før jeg gikk inn i intervjusituasjonen. Jeg har en formening om at litt «småsnakk» kan løse opp i en uvant og kanskje litt spent situasjon, og bidra til en mere avslappet atmosfære. Det var også viktig å få en forståelse av når de var klare til å starte intervjuet, samt si ifra når jeg startet lydopptaket.

Det første intervjuet opplevde jeg som ganske krevende. Jeg var konsentrert rundt spørsmålene, noterte en del ved siden av, og var i tillegg opptatt av at båndopptakeren fungerte som den skulle, noe den gjorde. Hovedgrunnen til at jeg tok notater var at jeg i det på det tidspunktet ikke følte meg helt avslappet i situasjonen, og følte heller ikke at jeg klarte å holde fullstendig fokus på informanten. Jeg var redd for å gå glipp av kroppslige uttrykk som senere kunne være av betydningen for analysen, så jeg skrev punktvis ned ved hvert tema i intervjuguiden, eksempelvis «flakker med blikket, er urolig».

De neste intervjuene opplevde jeg som mere avslappet. Hovedgrunnen til det var nok at jeg følte meg tryggere i situasjonen, og at jeg visste at det tekniske utstyre fungerte som det skulle. Jeg klarte på en bedre måte å rette fokus på informanten, observere kroppsspråket og søke øyekontakt. Jeg følte meg etterhvert bedre rustet til å innta posisjonen som intervjuer. Det må jo også sies at informantene var forskjellige i sin verbale uttrykksmåte. Noen svarte lett og ledig på spørsmålene og fortalte levende og i rikt omfang om sine opplevelser, mens det i andre intervjusituasjoner ble nødvendig for meg å bruke mye energi for å fremskaffe dybdemateriale.

For å gi en mer presis forklaring på fenomenet handlet det om at jeg veldig ofte måtte stille oppfølgingsspørsmål ved å eksempelvis si: «dette var interessant, kan du utdype det litt

nærmere?» eller «kan du fortelle mer om det?». Uten disse oppfølgingsspørsmålene er jeg redd jeg kunne ha blitt sittende igjen med et ganske tynt materiale.

Det er ifølge Kvale viktig med god kvalitet på det originale intervjuet, da det er bestemmende for kvaliteten på analysen av materialet, som kommer i en senere fase (Kvale & Brinkmann, 2009).

Alle intervjuene ble gjennomført til avtalt tidspunkt, og jeg opplevde god kjemi mellom oss, selv om jeg ved i begynnelsen av vårt møte observerte en viss spenning og litt nervøsitet hos alle fire informantene. Jeg mener i ettertid at det var fint å starte rolig for å kompensere for stresset eller uroen informantene måtte føle. Det førte til at jeg kunne se at informantene slappet av, og det så også ut som om de etter hvert trivdes i situasjonen. Det er viktig for meg å kunne tenke tilbake på at det ble en god opplevelse for ungdommene, og at erfaringen de fikk kanskje kan ha nytteverdi for dem senere i livet.

2.6.2 Metodekritikk

De ulike tilnærmingene gir ulik tilgang til kunnskaper i det man ønsker å studere, det er derfor viktig å reflektere over eget metodevalg. I metodelitteraturen er det spesielt to metoder som peker seg ut i analyse av kvalitative data, fenomenologisk analyse og grounded theory. Det er også mulig å kombinere ulike forskningsmetoder i samme prosjekt. Det benevnes som metodetriangulering (Malterud, 2003).

Kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall (Thagaard 2004). Forskeren arbeider i hovedsak med talldata og har avstand til informantene. Jeg kom fram til at utvalget mitt var for lite til å kunne gi valid kunnskap ved en kvantitativ tilnærming.

Selv om det er vanlig med metodetriangulering i forskningsprosjekter (Thagaard, 2009), fant jeg ut at det ikke var fornuftig av meg å bruke en slik metode. Det har sin årsak i at jeg mener det kunne ha blitt vanskelig for meg å kombinere to ulike metoder da jeg er ny i faget. Ved å bruke en metode basert på grounded theory kan man ved hjelp av empiriske data ha muligheter til å utvikle nye teoretiske modeller. Det var ikke der mitt fokus var forankret, så jeg valgte en fenomenologisk tilnærming med begrunnelse i at jeg var interessert i å få, og utvikle kunnskap om informantenes erfaringer i feltet jeg undersøkte.

Jeg var interessert i å lete etter kjennetegn ved fenomenene som kom fram i materialet, og jeg måtte være bevisst over egen innflytelse på innholdet. Min oppgave var først og fremst å gjensfortelle informantenes erfaringer, uten å legge til egne tolkninger.

I ettertid har jeg gjort meg tanker om fokusgruppeintervju kunne vært bedre egnet enn metoden jeg valgte. Gruppe intervju kan bidra til å utdype de temaene som tas opp fordi deltakerne har mulighet til å følge opp hverandres svar, og gi kommentarer i løpet av diskusjonen (Thagaard 2009). På den andre siden er det ikke sikker at gruppeintervju hadde egnet seg bedre. Thagaard sier at det kan være de mest dominerende synspunktene som fremmes i en gruppesituasjon, og at andre som ikke har samme synspunkt vegrer seg for å presentere dem i gruppen.

Det var krevende å intervju ungdommene, både i forhold til at jeg måtte bruke mye tid under intervjuene på å få fyldige svar, og mye tid i forkant på å forsøke å skape en trygg ramme rundt situasjonen. Ved å benytte gruppeintervju ville muligens informantene ha følt seg mer bekvem i intervjusituasjonen, noe som kunne ha bidratt til å bringe energi inn i samtalen, men samtidig ville det ha stilt store krav til meg som intervjuer. Jeg ville ha hatt kun dette ene intervjuet å støtte meg til. Kvale og Brinkmann (2009) fremhever betydningen av at forskeren både har trening i å intervju, og følge retningslinjene for hvordan et godt intervju kan utføres. Det viktigste ved treningen er å oppnå selvtillit i intervjusituasjonen (Thagaard, 2009). Jeg opplevde at det første intervjuet var det som var mest vanskelig å gjennomføre. Ved at jeg hadde anledning til å intervju flere personer opplevde jeg resten av intervjuene som vellykkede.

Å forske i egen kultur

Aktørens fortolkninger av sine handlinger er utgangspunktet for analyse i kulturstudier. Wadel (1991, i Paulgaard, 1997) skriver at data skapes i felten av forskeren, og er et ledd i det arbeidet som utføres. Fortolkningene ligger ikke der som åpne og tilgjengelige data som forskeren bare kan dra ut i felten og samle inn.

Å forske i eget felt betyr at forskeren arbeider innenfor kjente omgivelser, og har en logisk forståelse av det som studeres (Paulgaard, 1997). I følge Paulgaard har feltarbeid tradisjonelt vært benyttet i sammenheng med studier av fremmede samfunn kulturer. I metoddebatten stilles det spørsmål med om det er mulig å innta en utenfraposisjon når man er

«innenfraperson». Spørsmålet er aktuelt å stille da stadig flere kulturstudier gjennomføres i det som kalles egen kultur (Paulgaard, 1997) .

Sykehjem er en arena jeg mener å ha kunnskaper om etter mange års erfaring som sykepleier i dette feltet. Mine informanter hadde hatt sommerjobb i sykehjem, og det kan betegnes at jeg forsket i egen kultur. Feltarbeid i egen kultur kan gi forskeren mange fordeler. Det å ha kunnskaper om feltet man forsker i gir umiddelbar forståelse av fenomener en utenforstående ikke klarer å oppfatte (Paulgaard, 1997). At jeg kjenner til de ulike prosessene som foregår i det daglige i ei sykehjemsavdeling ga meg noen fordeler. Når mine informanter snakket om mangel på aktiviteter til de eldre på grunn av travelhet blant pleierne, kunne jeg umiddelbart se for meg hva de mente. Når man studerer et felt man kjenner godt tar man mye for gitt. At man kjenner feltet godt gir en betydelig risiko for feltblindhet. Det kan medføre at vi bare ser det gjenkjennbare, det som bekrefter egne erfaringer og forforståelse. Å forske «hjemme» kan også bety at man overser nye spor som kan lede til ny kunnskap (Malterud, 2003). Når informantene snakket om det levende livet inne i avdelingen må jeg si at jeg lyttet gjenkjennende. Jeg ser i ettertid at jeg på det området var det Paulgaard (1997) betegner som *kulturblind* og Malterud (2003) beskriver som å overse det som kan spore til ny kunnskap. Når vi kom inn på temaer som berørte problemstillingen opplevde jeg ikke at jeg var en *innenfraperson*. Jeg hadde ikke kjennskap til feltet ungdom, eldre og holdninger, og følte at jeg på det området hadde det Malterud (2003) beskriver som *den fremmedes privilegium*. Her sto jeg fritt til å stille de naive spørsmålene, det var ingenting som var tatt for gitt.

Transkribering

Malterud (2003) skriver at kvalitativ analyse alltid innebærer en eller annen form for teksttolkning. I fortolkningsprosessen skal mest mulig av det opprinnelige materialet ivaretas, slik informantens meninger og erfaringer ble oppfattet under intervjuet. Det er vanskelig å gjengi en muntlig samtale uten at det skjer en fordreining av hendelsen, også ved en detaljert gjengivelse, ord for ord. Det har med at det naturlige talespråket er oppstykket og uformelt i forhold til skriftspråket (Malterud, 2003) .

Jeg startet analyseprosessen med å transkribere informantens muntlige beretning over til et skriftlig Word-dokument. Kvale og Brinkmann (2009) omtaler det som en oversettelse fra talespråk til skriftspråk. Jeg valgte å transkribere alle intervjuene selv. Det var en tidkrevende oppgave som førte til mye skriftlig materiale, men jeg følte at jeg fikk fram momenter som

var av betydning for teksten. Jeg transkriberte intervjuene etter hvert som de var gjennomført, så jeg hadde hele situasjonen frisk i minne. Malterud (2003) anbefaler at forskeren selv bør gjøre denne jobben, da man får en større nærhet til materialet. Da jeg startet transkriberingen var jeg usikker på hvordan jeg skulle overføre den muntlige framstillingen over til tekst uten at jeg gjorde lydopptakene urett? Jeg prøvde først å skrive alt på bokmål, men syntes ikke det ble helt riktig i forhold til hva det muntlige fortalte meg, jeg følte at jeg gikk glipp av detaljer og meninger. Jeg besluttet å skrive alle intervjuene på den dialekten de forskjellige informantene snakket. Jeg fikk med meg alle stopp i samtalene, alle «uhm», «ehh» og videre. Etter at jeg hadde skrevet ned alt på dialekt, skrev jeg det over i et nytt Word-dokument på bokmål. Når jeg gjorde det på den måten følte jeg at jeg fikk et helhetsinntrykk av teksten. Jeg måtte også i denne prosessen tenke på å ivareta informantens anonymitet. Det innebar at jeg lyttet til alle intervjuene i enerom og oppbevarte lydfilen i låsbart skap. I det transkriberte materialet måtte jeg unngå å bruke ord og setninger som kunne gjenkjenne den enkelte informant. Jeg måtte samtidig forsøke å være lojal mot det informantene fortalte meg, uten at det forringet materialet. Det var en avveining som var helt nødvendig for meg å ta, da man som forsker er pliktig til å skjule informantens identitet (Thagaard, 2009).

«Det finnes ingen fullgode løsninger på dette problemet» hevder Thagaard (2009, s. 143).

Kvale og Brinkmann (2009) skriver at det stilles ofte spørsmål om reliabilitet i intervjuforskning. De framholder at to transkriberinger av samme lydopptak kan gi ulike resultater, avhengig av bruk av punktum og komma. Hvor man setter punktum og komma betegner Kvale og Brinkmann som en fortolkningsprosess. I alminnelighet snakker vi i «lange setningskjeder» som kan være vanskelig å overføre til skriftspråk. I min oppgave er det riktignok kun jeg som har transkribert og tatt avgjørelser i forhold til tegnsetting, men dette kan likevel representere en feilkilde.

Validitet og repeterbarhet

Validitet er i vitenskapelig forskning å stille spørsmål om kunnskapenes gyldighet. Det er et virkemiddel til kritisk refleksjon over eget materiale og framgangsmåte i forskningsprosessen. Malterud (2003) understreker viktigheten av at det synliggjøres at problemstillingen som prosjektet skal belyse er forankret i teorier, metode og data som fører fram til kunnskapen. Hun skriver: «I all forskning bør vi spørre oss selv om metoden vi har brukt representerer veier til kunnskap som kan belyse vår problemstilling» (s. 179).

For å kunne si at man har levert fra seg valid kunnskap skal forskeren synliggjøre metode og analyseprosessen. Jeg har lagt vekt på at forskningsprosessen min skal være transparent, det vil si at det skal være tydelig for leseren hvordan prosessen har vært fra rådata til analyseprosessen. Blant annet har jeg inkludert en oppsummering av intervjuene før starten av drøftingskapitlet, slik at leseren får kjennskap til materialet som danner grunnlag for min analyse og tolkning. Leseren skal med andre ord kunne følge veien fra innsamlet data og frem til tolkningen. Som sådan vil kunnskapens gyldighet være synlig i teorien og diskusjonen slik jeg presenterer dem. I sin helhet er spørsmålet om validitet et krav om at det skal være logiske forbindelseslinjer mellom de ulike fasene i prosjektet.

Repetierbarhet defineres som å oppnå like resultater ved gjentakelse av en studie eller forsøk. I kvalitativ forskning er det sjeldent at kravet til repetierbarhet er et kriterium til at påliteligheten er ivaretatt (Malterud, 2003). Det aksepteres at ulike forskere kan feste seg ved forskjellige nyanser i et materiale. Det vil si at det er lite sannsynlig at en annen forsker ville ha kommet til nøyaktig samme resultat som meg. En annen forsker ville ha påvirket sitt materialet på sin egen måte.

2.7 Hermeneutisk perspektiv

«Mennesker er i verden som forstående og fortolkende vesen» (Thornquist, 2006, s. 15). Ut i fra denne forståelsen har jeg i mitt arbeid valgt et hermeneutisk perspektiv i tolkningen av mine funn. Hermeneutikk omtales som fortolkningslære og er knyttet til forståelse og tolkning av spørsmål knyttet til menneskelige erfaringer. Allerede slik Husserl beskrev fenomenologien ble den utformet som en metode for utforskning. «Vi må gå til saken selv» sier Husserl (i Bengtsson, 1988, s. 26). Thagaard (2009) forklarer den hermeneutiske tilnærmingen til et fenomen som at man tar utgangspunkt i den personlige opplevelsen, og søker å oppnå en dypere forståelse av den enkeltes personlige erfaringer.

I intervjuene med mine informanter forsøkte jeg å få fram deres tanker og erfaringer så bredt som mulig. I hermeneutisk tilnærming er det den enkelte sine opplevelser av fenomen som skal utforskes. Det er ikke generaliserbare fakta som etterspørres. Fenomenene skal fortolkes i informantenes perspektiv. Det er ikke min forståelse eller eller nyervervede kunnskaper jeg skal bruke for å analysere materialet. Hovedfokuset mitt i utforskningen av materialet må ligge i den konteksten som trer fram. «Vi må begynne i den stumme erfaringen», sier Husserl (i Bengtsson, 1998, s. 27).

Ved å se helhetene og delene sammen med egen forståelse, og deretter pendle mellom de ulike perspektivene tas den hermeneutiske spiralen i bruk. Spiralen indikerer at tolkningen aldri tar slutt, det er en bevegelse hvor man aldri kommer tilbake til samme sted, der nye runder med fortolkning fører til ny forståelse (Thornquist, 2006). Med å gå gjennom materiale flere ganger, og forsøkte å se de ulike delene i sammenheng opplevde jeg at jeg stadig vekk oppdaget nye fenomener som måtte tolkes. Jeg hadde tatt i bruk den hermeneutiske spiralen.

Den franske filosofen Paul Ricouer (i Thornquist, 2006) forener fenomenologi og hermeneutikk. Han betrakter forholdet mellom disse to retningene som et gjensidighetsforhold hvor fenomenologien fremholder at bevisstheten er rettet mot noe, og at dette noe har en mening. Sett i et hermeneutisk perspektiv er dette «noe» ikke umiddelbart gitt, men må fortolkes.

Forforståelse

«Vi møter en tekst, så vel som andre mennesker med et sett av forutinntatte holdninger og meninger» (Aadland, 2004, s. 184). Aadland viser blant annet til Gadammers påstand om at vi aldri vil kunne møte verden uten fordommer. Sett ut i fra i dette perspektivet er det fordommene som hjelper oss til å finne mening i det vi står overfor. Uten slike forutgående forestillinger vil inntrykkene bli usammenhengende og kaotiske. Aadland(2004) viser også til Husserls beskrivelse av hvordan man oppfatter fenomener. Vi overfører våre egne forutsetninger til tingene der ute og tror at verden der ute et slik vi ser den. I den forstand ligner begrepet forforståelse på Husserls beskrivelse; man setter ikke spørsmålstegn ved den, den utgjør en naturlig del av vår verden (Aadland, 2004).

Forskeren har alltid en forforståelse med seg inn i forskningsfeltet (Paulgaard, 1997). Jeg har opp gjennom årene har hatt mye kontakt med ungdom, både gjennom jobb og i privatsammenheng. Erfaringsmessig viser det seg at mange unge har forestillinger om eldre mennesker som ikke stemmer overens med virkeligheten. De ser eksempelvis ikke det å jobbe i helse- og omsorgstjeneste til eldre som en framtidig jobb. Begrunnelsen er ofte, blant annet, at det er kjedelig å jobbe med eldre, at eldre er kravstore og at de ofte er sur og grinete. Dette er også bekreftet gjennom forskning (Svare, 2008). Sånn sett var jeg klar over at jeg bar noe av dette med meg i min forforståelse av feltet jeg skulle forske i. Forforståelse er ifølge Paulgaard (1997) en forutsetning for å fremme ny kunnskap, og representerer ikke noe negativt. Ved at jeg i utgangspunktet allerede hadde gjort meg noen tanker om ungdom og

eldre, krevde det at jeg hadde en reflekterende og bevissthet holdning til dette i møte med informantene, slik at jeg ikke kom i skade for å «lede» de inn på en vei som var i samsvar med min forforståelse. Idealet er å gå inn i forskningen med et åpent sinn, men samtidig ha nok kunnskap til å nærme seg feltet på en hensiktsmessig måte.

3 Resultater

På grunnlag av analysen har jeg kommet frem til fire hovedfunn som i hovedsak omhandler:

1. Ungdommenes motivasjon for å delta i prosjektet
2. Ungdommenes fremmedhet overfor gamle i sykehjem
3. Å få kjennskap til gamle i sykehjem
4. Ungdommenes holdninger til de gamle i sykehjem

3.1 Motivasjon for å delta i prosjektet

Ungdommene uttrykte at det var ønsket om å få sommerjobb og tjene penger som var motivasjonen for å søke jobb på sykehjem gjennom prosjektet. Det er vanskelig for ungdom å få sommerjobb når de er så unge som mine informanter var på det tidspunktet. Et annet aspekt var at de så det som en mulighet til å skaffe seg jobberfaring slik at de hadde noe å vise til ved en senere anledning. Sånn sett vurderte de prosjektet som en god innfallsvinkel til arbeidsmarkedet. Det å være sammen med de gamle kom i andre rekke.

«Det er ikke så lett å få sommerjobb når man er så ung, så jeg tenkte at det kunne være en måte å skaffe seg sommerjobb på, og samtidig få litt erfaring med hvordan det er å jobbe og tjene penger» [Ola]

«Jeg tenkte at det var lettere å få sommerjobb når man søkte gjennom prosjektet, og så hadde jeg lyst til å tjene penger. Hadde det ikke vært for at jeg fikk mulighet til å søke sommerjobb gjennom prosjektet, ville jeg ha prøvd å søke jobb på kafe`eller i klesbutikk. Det var mest for å få jobb å tjene penger at jeg ønsket å ha en sommerjobb» [Kari]

«Jeg tenkte at det var fint å ha en sommerjobb og tjene penger, og så var det litt det å komme til de eldre å se hvordan de har det på sykehjem» [Håkon]

«Jeg har alltid hatt interesse av mennesker, så jeg skjønnte at det var av stor betydning for meg å kunne få jobb på sykehjem for å komme meg videre. Det er bra å vise til når jeg tenker på fremtiden» [Grete]

3.2 Ungdommenes fremmedhet overfor de gamle i sykehjem

Ungdommene følte at de hadde lite kjennskap til de gamle som bor på sykehjem. De hadde en forståelse av de var en ensartet gruppe mennesker, og de følte fremmedhet for denne generasjonen eldre. De hadde en forståelse av at sykehjem er som et sykehus. At det bor flere personer på ett rom, og at de som bor der for det meste ligger i sengene sine. De trodde at det ikke skjedde noe på sykehjem, ingen aktiviteter, ingen som så på tv eller var ute på tur. Alle informantene forteller at de følte nervøsitet hele den første uka når de skulle samhandle med de gamle. De visste ikke hvordan de skulle gå fram når de for eksempel skulle skjære opp mat, hvor stor eller små bitene skulle være. De syntes kommunikasjonen var vanskelig å få til. Det var vanskelig for ungdommene å forstå at de gamle spurte om det samme når de nettopp hadde svart på spørsmålet, og de syntes også at det var rart at de ikke ble gjenkjent fra den ene dagen til den andre. De to informantene som hadde familiemedlemmer som bor på sykehjem følte at de visste litt om eldre, men uansett følte de at sykehjem og de gamle som bor der som en fremmed arena.

«Jeg tenkte ikke på det. Jeg var jo ikke vant med det og trengte liksom ikke å tenke over det. Men da jeg kom til sykehjemmet syntes jeg at det var litt skummelt. Jeg visste ikke hva jeg skulle prate med dem om, og så syntes jeg at det var veldig rart at de bare lå i sengene sine, eller satt i stolene. Jeg hadde vært på besøk på sykehjem tidligere, men det ble på en annen måte. Jeg behøvde ikke å tenke over det, jeg var jo bare på besøk, og jeg så dem egentlig ikke » [Ola]

«Jeg tenkte at de er gamle og skrøpelige, og at de husker dårlig. Jeg syntes at det var rart at de spurte om det samme om igjen som de nettopp hadde spurt om, og jeg hadde svart på. Jeg syntes også at det var vanskelig å forstå at de mange ganger ropte usammenhengende om uforståelige ting. I begynnelsen tenkte jeg at det ville bli vanskelig å jobbe på sykehjemmet, det var liksom så mye jeg ikke forsto. Det er litt vanskelig, men når jeg møtte de gamle på sykehjemmet så tenkte jeg på et familiemedlem som er blitt gammel og skrøpelig» [Håkon]

«Jeg fikk en følelse av redsel når jeg tenkte på at jeg skulle inn på sykehjem, for jeg visste ikke hva som ventet meg. De første dagene syntes jeg egentlig at det var litt skummelt. Jeg visste ikke om jeg bare skulle stå der, eller prate med de eldre, eller sette meg ned. Jeg var veldig nervøs. Jeg visste ingenting, ikke hvordan jeg skulle gjøre ting, for eksempel hvor mye kaffe det skulle være i koppen. Før jeg begynte å jobbe på sykehjemmet tenkte jeg på at de som bor på sykehjem er veldig syke, og at det er som på et sykehus, at flere ligger på samme rom.

Jeg var redd for å besøke familiemedlemmet som bor på sykehjem. Jeg var med en gang, men da måtte jeg gå ut. » [Grete]

«Jeg hadde ingen inntrykk av dem. Jeg tenkte at alle var likedan og at man måtte rope til dem når man skulle snakke med dem. Jeg hadde sett for meg at de gamle satt i stolene sine og ikke gjorde noe, og at dem hadde det veldig trist. Jeg trodde ikke at det var latter og glede på sykehjem.» [Kari]

3.3 Å få kjennskap til gamle i sykehjem

Ungdommene forteller at de opplevde en stor glede av å være sammen med de gamle. De var overrasket over hvor forskjellige de var, og hvor mye de kunne være med på av aktiviteter. De opplevde at de lærte mye av historien de gamle fortalte, og de forsto etter hvert at selv om den verbal kommunikasjon er fraværende hos mange, så bærer de mye kunnskaper med seg. Alle informantene forteller at de ser på gamle mennesker på en annen måte nå. Grete forteller at hun ble veldig lei seg da en av informantene fortalte triste historier fra sin barndom.

«Det var en stor positiv opplevelse. Jeg lærte mye om hvor forskjellige de gamle er og hvor mye de har opplevd i livene sine. Jeg føler at jeg har kommet mye nærmere dem, og jeg forstår at de er forskjellige. Jeg tenker ikke lengre slik som jeg gjorde før, at de er likedan. De kan forskjellige ting og man kan prate med de om mange ting. De fortalte historier som jeg syntes det var artig å høre på. De fortalte for eksempel mange artige historier fra ungdomstiden. Jeg føler at jeg lærte mye om en annen tidsepoke som jeg ikke visste fra før. » [Kari]

«Jeg tenker nå at de er helt vanlige, bare at de er blitt kjempegamle og at de er blitt syke, og så tenker jeg at det er de som har gjort det slik at vi har det så bra som vi har det nå. Jeg tenker også på at det er trist at noen ikke kan prate og sånn, men jeg forstår nå at jeg bare kan snakke til dem. Jeg behøver ikke å få svar tilbake. Jeg tror at de blir glade når man forteller dem ting, og at de har mye kunnskap inni seg. Etter hvert begynte jeg å prate med dem om helt vanlige ting. Jeg fortalte at jeg er skoleelev og hvor lenge jeg skulle jobbe på sykehjemmet. Jeg tror ikke at jeg tidligere kunne ha funnet på å snakke med dem om det, men jeg kjente dem jo ikke. [Ola]

«Nå tenker jeg at de har opplevd mye, og at vi må ha respekt for de gamle. Jeg følte at jeg kunne snakke med de om helt vanlige, dagligdagse ting, og at de som bor på sykehjem er veldig forskjellige. Den første uka fikk jeg oppleve mye om hvordan de var og sånn. Jeg lærte ufattelig mye av å jobbe der» [Håkon]

«Nå tenker jeg annerledes når jeg går inn på et sykehjem. Nå kjenner jeg de gamle på en helt annen måte. Den første uka pratet jeg veldig høyt til dem, jeg skjønnte ikke at det var helt unødvendig, det var bare enkelte som hørte dårlig. Jeg ble overrasket over hvor mye jeg kunne gjøre sammen med de gamle, for eksempel gå tur, høre på musikk,

gå på dans i stua. Det var så morsomt, og de ble så glad. Jeg har fått et annet bilde av de gamle enn det jeg hadde tidligere. Nå tenker jeg at de er veldig forskjellige. Før tenkte jeg at de bare satt stille og hørte på radio og spiste middag, men det stemmer jo ikke. Jeg tror ikke at jeg ville ha hatt de samme holdningene til gamle mennesker som det jeg har nå hvis det ikke var for at jeg fikk mulighet til å jobbe på sykehjem gjennom prosjektet. Den andre gangen jeg jobbet på sykehjemmet gjennom prosjektet var det enklere. Jeg visste mer om de gamle og hvordan jeg skulle gjøre ting, men jeg var likevel nervøs i begynnelsen. Denne gangen tok det ikke så lang tid før jeg følte meg trygg i situasjonen.» [Grete]

3.4 Ungdommenes holdninger til de gamle i sykehjem

Ungdommene forteller at de i sine første møter med de gamle følte nervøsitet og usikkerhet. De manglet kunnskaper om hvordan de skulle utføre forskjellige oppgaver. De syntes det var rart at mange av de gamle drakk av kopper med tut, og at mange ikke hadde språk. Etterhvert som de ble kjent med de gamle begynte de å tenke på de på en ny måte, og også forstå endret atferd på en annen måte. De hadde tilegnet seg kunnskaper gjennom veiledning og praksis som gjorde de i stand til å reflektere på en mer innsiktsfull måte over det å være gammel og hjelpetrengende.

Nå vet jeg hvordan de gamle som bor på sykehjem er og hvordan de har det. Jeg vet nå at de ikke skjønner alt på samme måte som vi gjør. Når vi for eksempel ler av noe kan det ta det for at vi ler av dem, men det kan de ikke noe for. I den første uka jeg var på sykehjemmet pratet jeg altfor høyt til de gamle, men det skjønte jeg ikke da, jeg skjønte ikke at det var unødvendig.

Nå forstår jeg mye bedre hvordan jeg skal snakke med de som ikke husker så godt. Jeg kan ikke spørre hva de gjorde i går for jeg vil sannsynligvis ikke få svar. Når jeg pratet med dem var det veldig mye om barne- og ungdoms tiden deres, hva de gjorde på fritiden, juletradisjon, og sånne ting som var tilbake i tid. Det vet jeg at de kan huske. Jeg syntes det var så interessant å lytte til historiene de fortalte. Jeg tenkte heller ikke på at de har tv og kortspill på sykehjem... dem har jo det samme som dem kunne ha hatt hjemme» [Grete]

«Jeg vet nå at jeg kan snakke med de gamle selv om de ikke svarer, det gjør liksom ingenting. Det er liksom ikke slik når jeg nå tenker på de som bor på sykehjem at de ikke forstår. De har jo levd kjempele og må vite mye. Jeg syntes det var fint å ha kontakt med de gamle. Jeg kunne lese aviser til dem eller ta noen med ut på tur. Jeg synes ikke nå at det er skummelt å prate med dem. Det er liksom mer vanlig. Jeg vet også nå at det er fint og positivt å bli kjent med de gamle.» [Ola]

«Det var en stor og positiv opplevelse. Jeg lærte mye om hvor forskjellige de gamle er, og hvor mye de har opplevd i livene sine. Alle har sin historie. Noen har det inni seg, for dem kan ikke fortelle. Det er jo noen som ikke kan snakke lengre på grunn av sykdom. Jeg fikk høre mange historier fra barne -og ungdomstiden deres som jeg lærte mye av. Det var artig å lære om gamle dager. Jeg opplevde at det var veldig mye positivt som skjedde, og mye latter. Dem kan mye forskjellig, og man kan prate med dem om mange ting. Man kan le og ha det moro sammen, være ute, gjøre håndpleie, bake. Jeg synes at det var morsomt å være sammen med de gamle» [Kari]

«Jeg synes at det var veldig fint å være sammen med dem. Jeg fikk høre mange historier fra hendelser i samfunnet som var langt tilbake i tid, spesielt fra en pasient. Jeg trodde ikke at de husket så mye, men det var det mange som gjorde. Jeg synes at det var veldig lærerikt for meg. Jeg lærte også at når de gjorde ting som kunne virke «rart», for eksempel ropte eller rotet med maten, var det fordi de var syke. Etter hvert forsto jeg hva sykdommen demens kan føre til. Jeg er glad for at jeg har fått den forståelsen. Ungdom har godt av å lære hvorfor mange gamle roper og ikke kan gjøre seg forstått. [Håkon]

4 Diskusjon

4.1 Ungdommenes motivasjon for å delta i prosjektet

Prosjektet « Aksjon ungdom» (Hansen et al., 2013) hadde som målsetting å øke ungdommenes kunnskaper om eldre i sykehjem, som i neste omgang kan være med på å påvirke deres framtidige yrkesvalg. Det var også en del av målsettingen at ungdommene skulle få en opplevelse av at det å jobbe med eldre er både lystbetont, inspirerende og lærerikt. Prosjektet rettet også fokus på at de gamle skulle få et økt tilbud om aktiviteter (se kap.1.1.)

Motivasjonen ungdommene hadde for å søke sommerjobb på sykehjem var i utgangspunktet ikke for at de hadde lyst til å jobbe med eldre, men heller at de så for seg en mulighet til å tjene penger og skaffe seg arbeidserfaring som de kunne ha nytte av senere. Et av hovedmotivene ungdommene hadde var altså å oppnå belønning i form av å tjene penger og å «bygge på CV'en». Deres samvær med de gamle var med andre ord i utgangspunktet styrt av det som i Aronson et al. (1999) blir beskrevet som *ytre motivasjon*. Det vil si at ungdommenes handling i denne situasjonen ikke blir drevet av indre faktorer som for eksempel interesse for å jobbe med eldre *i seg selv*, men av eksterne faktorer.

Å jobbe for å tjene penger er i seg selv vanlig blant mennesker i de aller fleste samfunn, men når det gjelder ansettelse av ungdommene i prosjektet «Aksjon ungdom» (Hansen et al., 2013) var det prosjektets målsetting som var utgangspunktet. Ungdommenes intensjon for å komme i kontakt med de gamle var ikke i overenstemmelse med denne målsettingen (Hansen et al., 2013). En av informantene sa at det vil være fint å vise fram ved senere jobbsøk at man faktisk har arbeidserfaring. Det er mange unge som søker deltidsjobb ved siden av studiene, og det å ha arbeidserfaring blir fra de arbeidsgivere betraktet som en fordel ved ansettelse. Merk at dette er anekdotiske funn, da jeg ikke har lyktes i å finne forankring i forskning.

Én av informantene ga imidlertid uttrykk for en større grad av personlig tilfredsstillelse og interesse i forhold til deltakelse i prosjektet. Denne personen definerte seg som et omsorgsfullt menneske som på et tidlig stadium i livet hadde bestemt seg for å satse på en utdanning innen helse- og omsorgssektoren. Informanten sin deltakelse i prosjektet var med andre ord basert på indre motivasjon.

Tre av informantene fortalte at på det tidspunktet de gikk inn som deltakere i prosjektet så de ikke for seg en fremtidig jobb i helse- og sosialsektoren. De hadde ikke gjort seg tanker om at et yrke hvor man får lov til å være sammen med eldre er både interessant og givende. Etter avsluttet prosjektperiode reflekterte de tre informantene imidlertid annerledes over spørsmålet. De utelukket ikke at det å jobbe med eldre kan anses som et fremtidig yrke, og legger til at dersom spørsmålet om temaet hadde kommet opp ett år tidligere enn da intervjuene fant sted, ville svaret definitivt ha vært nei. I løpet av prosjektperioden hadde de fått et annet syn på gamle, det hadde dannet nye holdninger (Høstmark, 2009). Samtidig som de uttrykte seg positive til en utdanning innen helse- og omsorgssektoren, presiserte de at de ennå er unge, og at mange ting kan endres underveis før de skal gjøre et endelig yrkesvalg. Bare det at de reflekterte over muligheten til å jobbe med gamle i framtiden er positivt med tanke på framtidens eldreomsorg.

4.2 Holdninger, fremmedhet og stereotyping

At ungdommene tenkte over de gamles non-verbale kunnskaper tyder på at de hadde inntatt en empatisk holdning overfor de gamle. De reflekterte over at det ligger mer bak det non-verbale enn bare det å ikke kunne uttale ord. Informantene uttrykte at det å ikke kunne uttrykke seg verbalt betydde ikke at de ikke hadde kunnskaper; de har det inni seg, var det en av informantene som sa. Mangel på kjennskap var hovedårsaken til at ungdommene uttrykte uvitenhet ovenfor denne aldersgruppen. Uvitenhet kan være med på å utvikle negative holdninger til fenomener. Det kan vi se i andre sammenhenger i samfunnet, for eksempel fremmedfrykt. Ajzen (i Daatland & Solheim 2009) reserverer holdningsbegrepet til den *affektive* komponenten som skiller mellom holdninger og oppfatninger en har til noe eller noen, hvor holdningen står for om en liker eller misliker noe eller noen (Raaheim, 2012).

Mine informanter fortalte at de ikke hadde noen inntrykk av de gamle på sykehjem. Jeg kan dra sammen informantens kjennskap til de gamle i ei setning; «Vi kjente dem ikke.» Det kan man forstå ut i fra at de ikke hadde hatt kontakt med de gamle. Denne aldersgruppen manglet sosial identitet blant ungdommene. Sosial identitet beskrives som individets kunnskap om å tilhøre en gruppe mennesker (Daatland & Solem, 2009). Yngre mennesker betraktes som å tilhøre en «inngruppe», noe som forsterkes ved at eldre kan bli sosialt kategorisert i et elendighetsperspektiv (Høie, 2005). Å bli sosialt kategorisert i grupper kan sammenlignes med stereotyping av en gruppe mennesker. Informantene hadde en forestilling om at de gamle på

sykehjem tilhørte en ensartet gruppe mennesker. Det ble vanskelig for ungdommene av å danne seg et riktig bilde av de gamle da de ikke hadde møtt dem. Forestillingen om det riktige eldrebildet blir på mange måter en umulighet når det i mange sammenhenger sies at folk blir mer forskjellige jo eldre de blir. Noen blir kategorisert som «spreke eldre», andre som «skrøpelige eldre». Det har vært ulike krefter som har formet deres liv, og det er problematisk å samle slike ulike erfaringer under en betegnelse (Solem, 2008). Utfordringen blir å få fram det riktige bilde av eldre, hvordan man best kan klare å uttrykke forskjellighetene uten at det blir sett på som en ensartet gruppe inndeling (Høie, 2005). Informantene sin manglende inntrykk av de gamle kan teoretisk beskrives som en manglende holdning til fenomenet.

Holdningsteorier sier at det tar tid å integrere holdninger, og at holdninger er flyktige (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004). Dette var tydelig hos mine informanter. I starten av prosjektet ga de uttrykk for en viss grad av negative holdninger, men jeg tolket det slik at disse ikke var særlig dyptliggende. Etter hvert som prosjektet skred fram kunne ga uttalelsene deres et inntrykk av modning og integrering av et mer nyansert holdningssett.

Det er store variasjoner blant gamle i blant annet helse og personlighet, men de blir betraktet som like hverandre i kraft av alder. Personlig kompetanse blir underkommunisert. (Daatland, 2008). Når mennesker blir betraktet som en homogen gruppe i kraft av alder, og de andre egenskapene ikke kommer til syne (Daatland, 2008) er det forståelig at ungdommene uttrykte seg som de gjorde; de visste ingenting om de gamle, og de trodde alle var like.

Ut i fra sosial identitetsteori ble de gamle betraktet som en «utgruppe» (Høie, 2005) Det å bli definert å tilhøre en gruppe ut i fra helt uvedkommende faktorer kan betraktes som sosial kategorisering. I en dansk artikkel av Fristrup og Munksgaard (2009) hevder de at eldre *ikke* ønsker å bli forstått og oppfattet som en del av en homogen gruppe som deler et skjebnefellesskap. Alle blir eldre, men det skjer på forskjellige måter. Daatland og Solheim (2000, s. 14) skriver: «Aldring blir betegnelsen for endringene etter at utviklingen er fullført til modenhet, og blir dermed gjerne assosiert med svekkelse, avvikling og død». Selvkonseptene våre inneholder informasjon om hva som gjør oss lik andre mennesker og hva som gjør oss forskjellig fra dem

I en gresk studie gjorde man bruk av spørreskjema for å måle holdninger til eldre blant sykepleierstudenter. Resultatene viste at tredjeårsstudentene hadde mer positive holdning til eldre enn førsteårsstudentene. Det hevdes i studien at kunnskaper er en viktig del i det å endre

holdninger, og det ble foreslått å endre læreplanene for sykepleierstudentene slik at de de på et tidlig stadium i utdanningsforløpet fikk større kunnskaper om eldre, både teoretisk og praktisk (Lambrinou et al., 2009).

I en amerikansk studie ble det gjort en litteratur gjennomgang som avslører at sykepleierstudenter generelt har en negativ holdning til eldre. Man mener at deres negative holdninger er påvirket av personlige holdninger og verdier, og kan være med på å gjøre det vanskelig å rekruttere sykepleiere til et framtidig yrke innen geriatri (Lovell, 2006).

Det finnes flere studier som viser samme tendenser, blant annet en studie fra Jordan. Denne studien ble gjort blant et utvalg på 250 sykepleierstudenter, og resultatet ble identifisert ved hjelp av en kvantitativ metode (Hweidi, 2006). Resultatet av studien viste til at studentenes alder hadde sammenheng med synet på eldre. Samme tendens viser studien til (Söderhamn, Lindencrona, & Gustavsson, 2001).

Hwedi (2006) påpeker at de yngste studentene hadde dårligere holdninger til gamle mennesker enn de mer voksne studentene. Denne studien viser også til at studenter som begynte å jobbe med eldre mens de var ungdom, viste en mer positiv holdning til eldre enn de som ikke hadde denne erfaringen. Mine funn stemmer overens med dette. Informantene mine fortalte at de endret synet på gamle mennesker når de ble kjent med dem.

Flere studier konkluderer med at studenter som tilbringer mye tid med gamle mennesker påvirker deres holdninger i positiv retning. Disse funnene er bekreftet i flere studier, blant annet av McCracken et al. (1995, i Hwedi, 2006), Shoemaker og Bowman (1998, i Hwedi, 2006), Rogan og Wyllie (2003, i Hwedi, 2006). Studiene konkluderer med at studenter som tidligere har brukt mye tid sammen med eldre viser positive holdninger til dem (Hweidi, 2006).

Det finnes studier som tilbakeviser disse resultatene. En studie gjort av Mosher-Ashley and Pamilee (1999) viser til at studenter som har bodd sammen med flere generasjoner ikke viste en annen holdning til eldre enn det studenter som ikke hadde den erfaringen viste. Videre hevder Wright (1998) at en økning i mengden av kontakt med eldre mennesker fører til mindre gode holdninger til dem (Hweidi, 2006).

Mine funn støtter ikke disse forskningsresultatene. Ungdommene fikk et annet syn på de gamle når de fikk være sammen med dem over tid. Ajzen (1999) sier at holdninger er åpne for

endringer (Daatland & Solem, 2008). Ungdommene opplevde at kjennskapet de fikk til de gamle i løpet av prosjektperioden endret deres oppfatning av dem. En av informantene fortalte da intervjuet fant sted (oktober 2013) at hun fortsatt gikk på besøk til en av pasientene. Hun vet at det betyr mye for den gamle å få besøk, og for henne personlig er samværet med pasienten noe hun har lært mye av. Det tar tid å etablere og integrere holdninger i oss; noe forskningsresultater støtter (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004) og også mine funn viser. Selv om ungdommene var sammen med de gamle kun i tre uker, viste de en tydelig endring i måten de forholdt seg til de gamle etter hvert. Jeg kan med ganske stor sikkerhet si at det å ha kontakt med de gamle endret mine informanter sitt syn på eldre og eldreomsorg. De fikk en dypere og større forståelse av hvem de gamle er, de integrerte forståelsen i seg. Å integrere betyr å innarbeide noe. Ut i fra begrepet skjønner man at ungdommene nødvendigvis måtte bruke tid på å forstå de gamle, og også til å finne seg til rette i miljøet, slik at de ble trygge på de praktiske sidene i jobben. Alle informantene fortalte at de tenker mye på de gamle, og deler gjerne sine positive erfaringer med venner og i klassemiljøet. En av informantene har søkt om sommerjobb på samme sykehjem, og gleder seg til å være sammen med de gamle nå som hun har fått kjennskap til dem.

Læring gjennom egne erfaringer er først og fremst en sosial og personlig læring som gir individet sosial og personlig kunnskap. Den virker inn på hvordan du er, og også på holdninger overfor andre mennesker. Denne formen for læring innebærer et personlig engasjement, en følelse av å forstå og mestre (Bjørk, 2003). Moxnes (1986 i Bjørk 2003) skriver at vi lærer ikke av erfaringer alene. Vi lærer først og fremst av den erfaringen vi forstår. Det vil si at erfaring i seg selv er ingen garanti for læring (Bjørk, 2003).

I min studie finner jeg at informantene kom til sykehjemmet som uerfarne, unge mennesker. Etter endt sommerjobb hadde de skaffet seg erfaringer og kunnskaper om eldre som de betrakter som verdifulle og ta med seg videre i livet. For å tilegne seg kunnskaper og praktiske ferdigheter trengte ungdommene veiledning (Hansen et al., 2013). Ungdommene følte at de fikk tilfredsstillende mengde veiledning, da det alltid var voksenpersoner tilstede. At ungdommene var glad for å få veiledning underveis viser betydningen av at man må forstå for å lære. Det man fysisk gjør med og for pasienten betegnes som praktiske ferdigheter, men praktiske ferdigheter alene er ikke nok. «Det må utøves i en videre forståelse som omfatter samhandling med pasienten, integrering av handlingen i et større perspektiv og omsorg for pasienten» (Bjørk, 2003, s. 93).

Wishard (2003, i Cara, 2008) viser til at utviklingen av holdninger mot eldre voksne og generell aldring utvikles fra informasjon og eksempler barn observerer. De voksnes holdninger, og hvordan gamle mennesker blir omtalt kan påvirke barns holdninger til gamle (Gilbert & Ricketts, 2008).

En studie fra USA viser at barn beskriver deres besteforeldre som eksempler på gamle de kjenner, og opplever positivitet ved aktivitetene de deler. De eldste definerer de som triste og ensomme, men også omtalt som en kilde til læring fordi de har mye kunnskaper (Burke Lee, 1982).

At de gamle vet mye og har vært en kilde til læring bekrefter mine informanter. De forteller alle om historier de gamle fortalte som de lærte mye av. En av informantene hadde hatt mange samtaler om historiske hendelser med en av pasientene, og fortalte at det var veldig lærerikt, som en samfunnsfag time å regne. I en kvantitativ studie fra University of Missouri-Columbia (Bruke Lee, 1982) ble barn i alderen fire til seks år vist bilder av ukjente voksne og deretter bedt om å gi tilbakemeldinger på bildene. Barna beskrev gamle som og triste og ensomme, men de eldste barna beskrev dem som en kilde til visdom og læring. Resultatet viste for øvrig en tydelig negativ holdning til eldre etter fylte seks år. Barna brukte sine besteforeldre som eksempel på at de kjente gamle mennesker, og beskrev i positive vendinger om aktiviteter de delte sammen (Burke Lee, 1982). Samme studie viser at de definerer de eldste som triste og ensomme, men også omtalt som en kilde til læring fordi de har mye kunnskaper (Burke Lee, 1982). Studie peker på det som er kjernen i begrepet alderisme, at synet på gamle er negativt ladet (Daatland, 2008). Cara og Ricketts (i Daatland, 2008) skriver at utvikling av negative holdninger kommer fra informasjon og eksempler barn observerer.

Informantene uttrykte undring over at de gamle kunne delta i aktiviteter. Bytheway (1995, i Daatland, 2008) beskriver alderisme som en ide om at gamle slutter å bli som folk flest, eller at de blir folk av en bestemt gruppe. Dette stemmer overens med mine funn. Mine informanter ga uttrykk for at de betrakter besteforeldrene sine som gamle, men at det likevel blir på en annen måte. De fortalte at besteforeldrene lever aktive liv, de er yrkesaktive, reiser og er på alle måter selvhjulpne.

For å forstå at problemer knyttet til alderdom i et fremtidsperspektiv trenger samfunnet å forstå at unge må tidlig få anledning til samvær med eldre, og at dette er bare en del av en

livslang læring. Dette skriver Lane allerede i 1964, mens Linden (i Lane, 1964) så tidlig som i 1952 bemerker faren for devaluering av eldre i et kulturelt system (Lane, 1964).

Dette stemmer overens med mine funn. En av mine informanter uttrykte ønske om at ungdom allerede fra trettenårs alderen, eller gjerne yngre, burde få anledning til å tilegne seg kunnskaper om gamle mennesker. Ikke bare om de aller eldste som bor på sykehjem, men generelt om eldre og alderdom. Informanten ga uttrykk for at «det er dumt at man må inn i et prosjekt for å forstå». Teori viser til at det tar tid å etablere holdninger (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004), så man kan stille spørsmål ved om aktiv læring om eldre burde komme inn som fag allerede i grunnskolen.

Dalland viser til at det er rikholdig tilfang av vitser og uttrykk som gjør narr av eldre. Han skriver at det oftest dreier seg om en nedvurdering som bygger på fordomsfulle oppfatninger om aldring og alderdom (Dalland, 2008).

Jeg finner ikke sammenlignbare funn i min studie, men andre studier viser tydelig denne tendensen blant ungdom, blant annet i Svare (2008) sin studie som baserer seg på funn fra hundre og sekstiåtte informanter. Disse informantene uttrykker negative utsagn om gamle som virker både nedlatende og diskriminerende.

Man kan, som Høstmark (2004) poengterte, ikke observere holdninger direkte, men ut i fra mine observasjoner skjedde det en endring i ungdommenes tanker om eldre. Hvis man ser dette i dette i lys av Ajzens trekomponentmodell (1998, i Høstmark, 2004) kan man få en dypere forståelse av hvordan ungdommenes holdninger har oppstått og kommer til uttrykk gjennom tanker, følelser og handlinger. Det som kan oppfattes som negative holdninger bunner sannsynligvis i stor grad i uvitenhet; de manglet kjennskap til hvem gamle på sykehjem faktisk er. Fremmedhet for et fenomen eller en gruppering kan altså bli forvekslet med negative holdninger (Høstmark, 2004).

Vi lever i et mobilt samfunn hvor folk flytter mye (Hompland, 2008). Konsekvensen av en slik samfunnsstruktur blir at barn og ungdom får mindre kontakt med eldre familiemedlemmer. Perspektivet med at flere generasjoner bor sammen er i ferd med å forsvinne. Det er stor mobilitet i befolkningen, noe som fører til at nære slektninger sjeldnere bor nær hverandre. I følge Fees og Bradshaw (2003) kan et slikt mobilt samfunn føre til at det er færre muligheter enn tidligere for eldre voksne og barn å ha direkte kontakt, både innenfor og utenfor familiesammenheng. Det at barn blir isolert fra voksne på grunn av stor mobilitet i

samfunn er med på å bidra til at ungdom mister kontakt med den eldre generasjon. Dette kan i tur bidra til at ungdom får en følelse av fremmedhet overfor gamle. Man kan finne støtte for dette argumentet hos Butler (1969). Han beskriver fysisk segregering av aldersgrupper som en viktig årsak til økte følelser av fremmedhet og negative holdninger gruppene i mellom. Mine informanter hadde hatt lite eller ingen kontakt med de aller eldste, og følte som sådan en stor grad av fremmedhet overfor dem.

Fremmedhet og stereotypering blir ofte sett i sammenheng. Ungdommene ga i stor grad uttrykk for at de som Danielsen (2004) formulerer det «skar alle over én kam». De negative egenskapene ungdommene tilskrev sykehjemspasienter og deres stereotyperende holdning til eldre som gruppe kan sies å ha sitt utspring i manglende kjennskap til fenomenene. Uvitenhet kan altså være med på å utvikle negative holdninger. Det kan vi se i andre sammenhenger i samfunnet, for eksempel fremmedfrykt. Rørbye (1998, i Danielsen, 2004) skriver at mediene stereotyperer enkelte grupper mennesker, og at mediene må ta en del av skylda for at vi har fordomsfulle bilder av sosiale kategorier som eldre og innvandrere.

Mine informanter fortalte at de ikke hadde noen inntrykk av de gamle på sykehjem. Jeg kan grovt oppsummere informantens forhold til de gamle i ei setning: «Vi kjente dem ikke». Når ungdommene uttrykte at de ikke kjente til de gamle, kan man ifølge teori si at den affektive komponenten var fraværende. Det er den komponenten som ifølge Ajzen (1998, i Daatland & Solem, 2000) avgjør om man liker eller misliker noe eller noen. I min forståelse kan det å føle fremmedhet beskrives som «å møte det ukjente». Ungdommene beskriver at det å skulle forholde seg til, og samhandle med de gamle var forbundet med en viss redsel. Redselen de beskriver har både en praktisk og en emosjonell komponent. De visste for eksempel ikke hvor store biter de skulle skjære opp maten i, og de reagerte følelsesmessig dersom enkelt av pasientene endret adferd.

4.2.1 Sosial identitet: “de elendige eldre”

Den manglende kontakten med eldre mennesker, og da spesielt sykehjemspasienter, bidro også til at denne gruppen manglet sosial identitet blant ungdommene. Som beskrevet i kapittel 2.2 kan sosial identitet beskrives som individets kunnskap om å tilhøre en gruppe mennesker (Daatland & Solem, 2000). Informantene betraktet seg selv som medlemmer av en «inngruppe» - det vil si gruppen «ungdommer» - og denne gruppen deler sosial identitet. Sosial identitet forsterkes av det som av inngruppe-medlemmer betraktes som forskjeller

mellom deres egen og utgruppens egenskaper. Elendighetsperspektivet som blir de eldre til del (Høie, 2005) kan slik sett bidra til å forsterke ungdommenes oppfatning av de eldre som en gruppe som er radikalt forskjellig fra sin egen. Ungdommene hadde forestillinger om at de eldre var lite aktive, de lå til sengs eller satt i stolene sine. Tornstam (2005, i Solem, 2008) skriver at oppfatningene av eldre er overdrevet negative. Eldre oppfattes som skrøpelige, mer glemske og mer ensomme enn det er dekning for i virkeligheten. Med dette ser vi at sosial identitet som begrep kan også sies å ha sammenheng med holdninger. Meyer (2003, i Danielsen, 2004) forklarer elendighetsbildet med at det ikke er spørsmål om gal fremstilling men at det er spørsmål om holdning.

Mine funn angående ungdommenes holdninger til eldre finner støtte i en svensk studie (Söderhamn et al., 2001) Studien ble gjort blant første og tredje års sykepleierstudenter, samt ferdig utdannede sykepleiere som tok videreutdanning. Forskerne fant at de yngste studentene (de som var under 25) utviste større grad av negative holdninger overfor eldre mennesker enn de viderekomne studentene (Söderhamn et al., 2001). Vi kan anta at de viderekomne studentene hadde utviklet mer kjennskap til de eldre som gruppe, og dermed opplevde dem som mindre fremmede. Et lignende mønster, om enn i langt mindre skala, var synlig hos mine informanter. De uttrykte langt mer positive holdninger til de eldre etter å ha deltatt i prosjektet enn hva som var tilfelle før prosjektstart. Med andre ord, det som i utgangspunktet kunne oppfattes som negative holdninger kan ha vært uttrykk for manglende kjennskap. Det var det ukjente, det å ikke forstå, som sannsynlig var utgangspunktet for redselen de følte. Etter hvert som ungdommene ble kjent med de eldre ble skepsis og fremmedhet erstattet med varme og empati. Hvis man ser dette i lys av begrepet om sosial identitet kan man argumentere med at det som ungdommene oppfattet som forskjeller mellom seg selv som inngruppe og de eldre som utgruppe ble mindre.

4.2.2 Mangel på kjennskap kontra alderisme

De fleste som bor på sykehjem er en generasjon eldre enn dagens besteforeldregenerasjon. Det er besteforeldregenerasjonen mine informanter har kjennskap til. En studie fra USA viser at barn beskriver deres besteforeldre som eksempler på gamle de kjenner, og opplever positivitet ved aktivitetene de deler (Burke Lee, 1982). Alle mine informanter har besteforeldre, og de forteller at det er dem de betrakter som gamle, men sier samtidig at det blir «på en annen måte». Besteforeldrene er yrkesaktive, de reiser og lever selvstendige liv.

De er ikke avhengige av hjelp av andre utenforstående, for eksempel hjemmetjeneste. I Burke Lees studie (1982) omtalte ungdommene besteforeldregenerasjonen i positive ordelag. De fortalte at de opplever mye morsomt sammen med besteforeldrene, og beskriver dem som gamle de kjenner. De eldste, det vil si de som var en generasjon over besteforeldrene, definerte de derimot som triste og ensomme, men også omtalt som en kilde til læring fordi de har mye kunnskaper (Burke Lee, 1982). Dette stemmer overens med mine funn. De aller eldste beskrev mine informanter som «fremmede».

I begrepet *alderisme* ligger fordommer og diskriminering (Daatland, 2008). Selv om mine informanternes holdninger i utgangspunktet var overveiende negative, kan man likevel ikke påstå at de kunne anses som direkte uttrykk for alderisme som sådan. Jeg vil argumentere med at det er viktig å skille mellom fremmedhet og diskriminering. Fremmedhet kan i min forståelse ikke betraktes som diskriminering, da det å *ikke* ha kjennskap *til*, blir noe annet. Selv om holdningene er å betrakte som negative på det affektive planet, er dette ikke nødvendigvis tilfellet på det kognitive planet. Den kognitive komponenten av holdningsbegrepet innebærer at individet har tatt stilling til noe eller noen ved hjelp av en bevisst kognitiv og intellektuell vurdering og involvering (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004). Det å føle fremmedhet vil jeg beskrive som å *ikke vite*. Det var dette begrepet informantene brukte, og jeg mener det er dekkende for deres opplevelser.

Jeg vil si at mine informanter ikke ga uttrykk for at de assosierte gamle mennesker med noe negativt, men heller uttrykte *undring* over det å bli gammel og skrøpelig. De undret seg over at de ikke ble gjenkjent fra den ene dagen til den andre, eller at noen av de gamle ikke kunne kommunisere verbalt. At mange hadde en atferd som var annerledes syntes de var en utfordring å forstå. I det at mine informanter *undret seg over* vil jeg argumentere for at de inntok en reflekterende holdning til fenomenet (Raaheim, 2012).

Å få kjennskap til gamle i sykehjem

Før prosjektet hadde ungdommene forståelse av at det å bo på sykehjem var det samme som å oppholde seg på sykehus. I denne forståelsen uttrykte ungdommene stor grad av fremmedhet. Ungdommene hadde lite erfaring med gamle på sykehjem, men sykehus var et område alle hadde kjennskap til. Det at de fikk delta i prosjektet gjorde at de tilegnet seg erfaringer om hvordan et sykehjem drives, og hvordan det er å bo i institusjon for mennesker hvor behovet for døgntilsyn er nødvendig (Bojer mfl. i Garsjø, 2003). Når de ble kjent med de gamle ble

de overrasket over alt de kunne delta på, kunnskaper de er i besittelse av, og at mange fortsatt følger med på det som skjer i samfunnet. Ungdommene erfarte at gamle ikke er en ensartet gruppe mennesker med ulike behov, det er ikke slik at alle er like. De erfarte at det å bo på sykehjem er helt annerledes enn å oppholde seg på sykehus. Det at de gamle ser på tv, at noen er interessert i sport, lytter til musikk og slike ting som er vanlig ellers blant befolkningen opplevde de både overraskende og positivt. Det at rommene til pasientene var utstyrt med en del personlige ting, var de også litt forundret over. De uttrykte de slik: «De hadde jo det samme som de kunne ha hatt hjemme».

Informantene lærte seg at det er mulig å kommunisere med pasientene selv om de mangler språk. De forsto etter hvert at det var mulig å bruke kroppsspråk i kommunikasjonen. En av informantene fortalte at en av pasientene han ble kjent med kunne av og til endre adferd. I begynnelsen trodde han at pasienten var smertepåvirket, men forsto etter hvert at det var pasienten sin måte å uttrykke seg på. Informanten begynte da å peke på ting for å prøve finne ut av hva pasienten ønsket, eller foreslå ting han tenkte kunne ett være av betydning, for eksempel om pasienten hadde behov for drikke. Informantene erfarte at mange av pasientene viste mye glede og hadde godt humør, noe de var overrasket over. Grunnen til at de påpekte dette var fordi de hadde hatt oppfatning av at pasientene var veldig like, og at det var trist å være på sykehjem. Når de ble kjent med det ukjente fikk ungdommene en annerledes oppfatning av det å bli gammel. De betraktet dem ikke lengre som en ensartet gruppe mennesker (jfr. Daatland, 2009), men så på dem som forskjellige individer med ulike behov.

Å spille spill med de gamle ble etter hvert blant favorittaktivitetene. De gamle viste stort engasjement og glede når gamle kjente spill kom på bordet. Det å glede de gamle ble viktig for ungdommene. De følte at de gjorde en forskjell i hverdagen deres, som de etter hvert fikk forståelse av kunne være rutinepreget, og at aktiviteter for de gamle ikke va høyt prioritert i en travel hverdag. Alle informantene uttrykte at aktiviteter burde vært prioritert, og at noen måtte ha hovedansvaret for å sette det i system i hverdagen. At ungdommene uttrykte en form for bekymring på vegne av de gamle viser at det å få *kjennskap* til noe eller *noen* er med på å bidra til en holdningsendring.

4.2.3 Holdninger blant ungdom

Geir Høstmark skriver: «På mange måter *er* vi våre holdninger da vi uttrykker vår kunnskap, eller mangel på kunnskap om andre mennesker og om verden gjennom våre holdninger»

(2004, s. 470). Mine funn kan sammenlignes med utsagnet, da mine informanter uttrykte mangel på kjennskap om en spesiell gruppe eldre mennesker. Holdninger kan ses som en slags teori om hvordan ting og personer er (Daatland & Solem, 2000). Siden ungdommene ikke hadde hatt vesentlig kontakt med de gamle på sykehjem, hadde de heller ikke hatt mulighet til å finne ut hvem de gamle er. Ungdommene fortalte at de følte redsel i møte med de gamle. Redselen bunnet i mange aspekter. De følte at de ikke visste hvordan de skulle kommunisere med dem, eller hvordan de fysisk skulle samhandle med dem. Når det gjelder kommunikasjon ble det i den første tiden mest snakk om dagligdagse ting, som «vind og vær». De trodde ikke at de kunne føre en samtale med de gamle som handlet om levd liv, da de regnet med at de ikke husket så mye. Alderisme handler om at gamle gjøres til noe annet enn det de er, i kraft av at de har levd et visst antall år (jfr. Daatland). Det er jo selvfølgelig slik blant de som bor på sykehjem, at noen på grunn av sykdom, ikke kan uttrykke seg verbalt, og noen husker dårlige enn andre, men det er ingen selvfølgelighet at det er slik. Da ungdommene fikk bedre kjennskap til de gamle skjønnte de at de kunne snakke med dem om mange ting. De uttrykte at de etterhvert forsto at de gamle har mye kunnskaper, selv om noen ikke kunne uttrykke seg verbalt. Løgstrup og Fink (2010) skriver at ethvert møte mellom mennesker består i utgangspunktet ikke av «munn og mæle». Møtet er og blir taus, det er derfor opptil den enkelte å avgjøre hva møtet går ut på. Det betyr ikke at den enkelte selv kan gi møtet hvilket innhold han ønsker etter eget forgodtbefinnende.

I en svensk studie av fant man at studenter som var yngre enn tjuvfem år var mest negative til gamle mennesker. De yngre studentene hadde mindre kunnskaper om de gamle enn de som var kommet lengre i studieforløpet (Söderhamn et al., 2001). I denne studien brukes begrepet mindre *kunnskaper* som årsak til at studentene viste negativitet overfor gamle. Jeg velger å bruke begrepet lite *kjennskap til*. Jeg synes det gir en bedre forståelse for mine informanter sin manglende viten om de gamle. Studenter skiller seg ut fra informantene da de er i en utdanningssituasjon og får tilført kunnskaper gjennom studiet. Mine informanter var yngre og befant seg ikke i en situasjon hvor det å studere sto i fokus i den perioden de var deltagere i prosjektet. Det er antageligvis også lite sannsynlig at de har undervisning om gamle, og det som hører alderdom til på ungdomsskolen. Jeg begrunner dette med at informantene uttrykte at de syntes det var synd at de måtte i prosjekt for å lære om gamle. Dermed har de ikke hatt mulighet til å skaffe seg teoretisk rammeverk i forståelse av det å bli gammel.

I deres hverdag på sykehjemmet besto læringen i praktiske erfaringer, det å få kjennskap til hvem de gamle er. Det viser seg som en tendens som stemmer overens med mine funn da informantene uttrykte en tydelig mangel på *kjennskap* til gamle mennesker. Ettersom ungdommene etter hvert uttrykte større forståelse for hva det å bli gammel innebærer, tolker jeg det som at de bygde opp en personlig kompetanse om de gamle. Imsen (2003) skriver at kunnskap må bygges opp systematisk, det gjelder også kunnskap om alderdommens mangfold. En av informantene fortalte at erfaringene hun hadde tilegnet seg på sykehjemmet var gode å ha i en lignende type jobb denne personen har nå, nærmere forklart; det å vise omsorg og empati.

Ungdom snakker mye sammen, og holder sammen i grupper ut i fra forskjellige grunner. Det være seg oppvekst på samme sted, går på samme skole, har samme fritidsinteresser og videre. De deler erfaringer, diskuterer mye og kan påvirker hverandre i ulike valg.

Med grupper forstås at to eller flere individer har noe felles i form av felles mål, felles egenskaper eller andre fellestrekk. De kommuniserer og samarbeider, og er ikke likegyldige ovenfor hverandre (Nielsen Høstmark & Raaheim, 2004).

Informantene forteller at de hadde samme syn på gamle som veldig mange av ungdommene de kjenner har til eldre. Ett eksempel en av informantene ga er at ungdom generelt viser liten interesse av å hjelpe en eldre person over gata hvis det er glatt ute, eller at de kan prate negativt om gamle de passerer.

Alle fire informantene opplevde det som en positiv og lærerik erfaring. På grunn av erfaringene de tilegnet seg gjennom prosjektet har de endret syn på gamle mennesker. Informantene beskriver at de tidligere ikke registrerte de gamle som individer når de møtte dem på gaten. Det var fenomen de observerte, men ungdommene ga ingen uttrykk for at de hadde til hensikt å bli kjent med dem. «Før orket jeg ikke å smile når jeg møtte en gammel person i byen», mens det nå er en selvfølge å tilby hjelp i situasjoner hvor det kan vise seg å være nødvendig. Slik beskriver ungdommene deres tanker om gamle etter at de ble kjent med dem. Når informantene beskriver sine tanker om gamle etter sommerjobben har det skjedd en holdningsendring slik Raaheim (2012) beskriver.

Raaheim (2012) beskriver holdning som *en handlingsdisposisjon*. Det vil si at det tenderer til at vi handler på bestemte måter i ulike situasjoner, og at en persons holdning kommer til uttrykk i det vedkommende gjør. Informantene fortalte at de har fått et annet syn på eldre enn

tilfellet var før de begynte i prosjektet. En av informantene beskriver det som å ha fått et annet blikk. «Jeg har fått et annet blikk på eldre enn hva jeg hadde» sier han. «Et annet blikk» kan bety så mangt, ut i fra hvilken kontekst man er i. I denne sammenheng har det betydning i å se ting i et annet perspektiv, med *nye øyne*.

«*Den dagen en mann ser at han er blind, får han en mulighet til å komme inn på den veien som gjør at han kan se, den veien som gir han nye øyne*» (Sandsdalen, 2014)

Å se med nye øyne betyr for informantene mine at de gjennom samhandling med de gamle har tilegnet seg nye erfaringer og på den måten satte seg selv i stand til å se de gamle som enkelt individer. I løpet av sommerjobben var ungdommen sammen med personalet som er ansatt på de ulike sykehjemmene. De søkte råd og veiledning hos de erfarne pleierne, og lærte mye av det.

Å lære er å fungere i et komplekst samspill mellom individ og fellesskap. Mennesker trenger hverandre for å lære, det er ikke noe man får til isolert som menneske. For å lære må man befinne seg i et sosialt fellesskap (Dysthe, 2001, i Bjørk, 2003).

Bjørk et.al viser til at man som individ handler annerledes når man har tilegnet seg kunnskaper (Bjørk, 2003). Dette stemmer overens med mine funn. Etter hvert som ukene gikk følte ungdommene seg sikrere og tryggere i samhandling med de gamle. Ungdommene var nå i stand til utføre aktiviteter alene sammen med dem. De gikk turer, stekte vafler, spilte spill, lyttet til musikk eller snakket sammen over en kopp kaffe.

Raaheim (2012) skriver at vi kanskje bør gå bort fra tanken om å *endre* menneskers holdninger. Å endre menneskers holdning innebærer at det forventes at den det gjelder vil endre sin selvoppfatning eller ta avstand fra personer de tidligere opplevde samhørighet med. Ut i fra dette lanseres tanken om å heller påvirke mennesker i retning av å tilegne seg *nye* holdninger. Det krever å jobbe langsiktig og se flere ting i sammenheng. Mennesket har i seg selv endringspotensiale, men det vil være lavt hvis potensialet først og fremst begrunnes ut i fra følelser, og i mindre grad ut i fra refleksiv virksomhet.

I sosialpsykologisk teori har mennesket i seg selv potensiale til å danne nye holdninger. Raaheim (2012) skriver at endringspotensialet vil være lavt om det bare begrunnes ut i fra følelser og i mindre grad ut i fra kunnskapsutvikling. Dette viser at det er flere komponenter som skal fungere sammen for at mennesket skal danne *nye* holdninger. Det betyr at

ungdommene ikke bare kunne la seg følelsesmessig involvere, de måtte også forholde seg praktisk til de gamle da disse to fenomenene har forbindelser til hverandre (Crano & Prislín, 2008).

Ut i fra denne teoretiske forståelsen av begrepet *holdninger* kan man gjennom prosessen se at ungdommene tilegnet seg nye holdninger. Fra et ståsted hvor de hadde få tanker om hvem de gamle var, til å se dem på en ny og reflektert måte har det skjedd en betydelig endring i hvordan de forstår gamle mennesker. Når ungdommene fikk mulighet til å bli kjent med de gamle kom det flere komponenter til som var en medvirkende årsak til at de fikk en større forståelse av det å være gammel. Hermeneutisk vitenskapsteori er opptatt av hvordan viten skapes om den bevissthet som mennesket opplever verden i og gjennom. Man kan forstå det slik at hermeneutikken er en refleksjon over hvordan uttrykk kan overføres fra en annen verden til sin egen (Braaten, 2009). Det at ungdommene fikk møte de gamle gjorde at den hermeneutiske forståelsen av fenomen trådte fram. Sett i dette perspektivet overførte ungdommene det å forstå de gamle fra den hermeneutiske verden til sin egen forstående verden. På den måten maktet de å danne et realistisk bilde av hvem de gamle er.

4.3 Avslutning og refleksjon

Det sentrale i min mastergradsoppgave har vært å få fram hva ungdom tenker om eldre i sykehjem, og deres holdninger til det å bli gammel. Forskningsresultater jeg har gått gjennom i løpet av tiden jeg har skrevet studien viser at fordommer og diskriminerende holdninger til eldre ikke er noe som har oppstått i den senere tid. Det er et begrep som har eksistert så lang tilbake som til sekstitallet, og det eksisterer ennå i like stor grad. Det er heller ikke et fenomen som kun tilhører vår vestlige kultur. Studier viser at det eksisterer også i kulturer hvor eldre tradisjonelt har hatt en sterk samfunnsposisjon. At synet på eldre har endret seg globalt sees i sammenheng med at samfunnsstrukturer endrer seg i de fleste samfunn. Globalisering av økonomi har gjort eldre mindre nyttige, og det er blitt synlig, spesielt i kulturer hvor gamle har hatt en viktig posisjon. I vår del av verden er det vanlig at gamle bor på institusjon når de blir hjelpetredende. Generelt undrer vi oss i liten grad over fenomenet. Når informantene beskriver at de ikke kjenner gamle som bor på institusjon har det sammenheng med at de er lite synlige i samfunnet. De blir fremmede mennesker som sjelden sees og høres. Mine informanter kjente dem ikke, og det er ikke til å legge skjul på at negative holdninger kan være en hindring til Eldres deltagelse i samfunnet. Arbeidsliv og politikk er arenaer med

særlig få eldre deltakere. Når eldre i stor grad utelukkes fra disse synlige arenaene fører det ikke bare til personlige konsekvenser. Med at de blir usynliggjort i samfunnet og i samfunnsdebatten får det følger for yngre generasjoners kjennskap til gamle. Denne usynligheten gir et stort bidrag til stereotypering av gamle. Holdninger dannes når vi møter det ukjente. Ved at ungdom har få mulighet til å bli kjent med gamle blir det vanskelig for dem å danne holdninger. Med at jeg fikk mulighet til å dybdeintervjue ungdom har jeg endret min forståelse av hva ungdom tenker om gamle. Studiet har vist meg at ungdom ikke har negative tanker eller holdninger til gamle. De tenker svært lite over hvem de gamle er, for de har ikke møtt dem. På grunn av at de gamle som bor på sykehjem er lite synlige i samfunnet blir de fremmedgjort overfor yngre generasjoner. Det kan være lett å blande begrepen fremmedhet og negative holdninger sammen, slik at det kan bli oppfattet som om ungdom har negative holdninger til gamle, mens det i realiteten er snakk om å mangle kjennskap til dem. Flere forskere viser til funn som synligjør at barn helt ned til tre års alderen har negative ideer om gamle mennesker (f.eks. Aday, Aday, Arnold, & Bendix, 1996; Aday, Sims, Mc Duffie, & Evans, 1996). Her kan man selvsagt stille spørsmålsteget med barnets kognitive forståelse av aldersforskjeller, men det viser antydning til at negative holdninger til eldre kan oppstå i et tidlig stadium i livet. For å prøve å komme dette til livs må vi som samfunn finne tiltak som kan bidra til å forebygge tendensen til å devaluere eldre. Hvis jeg skal peke mot framtidens eldreomsorg er det viktig at unge kommer i kontakt med gamle på et tidlig tidspunkt i livet. For å imøtekomme framtidens krav til bemanning, kvalitet og god kompetanse i helse- og omsorgstjenesten til eldre er det nødvendig å ruste opp samfunnet til å ivareta disse oppgavene. Prosjektet «Aksjon ungdom» og lignende prosjekt viser seg å inspirere ungdom til å bli kjent med gamle. Ved at ungdom får kjennskap til eldre ved hjelp av egne erfaringer oppleves det som lærerikt og givende. Erfaringene de tilegner seg kan være med på å øke rekrutteringen til helse- og omsorgstjenesten. Et annet tema som kan være interessant å belyse er å følge opp ungdommer som har deltatt i lignende prosjekt for å kartlegge deres karrierevalg, eventuelt om prosjektdeltagelsen har ført til at noen velger å jobbe innen eldreomsorgen. Et annet aktuelt tema er å se på denne typen prosjekt fra de eldres ståsted; hva karakteriserer de eldres holdninger til ungdommer og endres disse gjennom økt kontakt mellom de to gruppene?

5 Litteraturliste

- Aadland, E. (2004). *"Og eg ser på deg-": vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforl.
- Aday, R., Aday, K., Arnold, J., & Bendix, S. (1996). Changing childrens' perceptions of the elderly: the effects of integration contact. *Gerontology & Geriatrics Education*, 16(3), 37-51.
- Aday, R. H., Sims, C. R., Mc Duffie, W., & Evans, E. (1996). Changing children's attitudes toward the Elderly: the Longitudinal Effects of an Intergenerational Partners Program. *Journal of Research in Childhood Education*, 10(2), 143-151.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (1999). *Social psychology*. New York: Longman.
- Bengtsson, J. (1988). *Sammanflætninger: fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Gøteborg: Daidalos.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (D. Musslewhite Ed. Eight ed.). USA: Person Education.
- Bergland, Å., & Lærum, H. (1999). Hvem vil arbeide med eldre? En undersøkelse blant norske sykepleierstudenter. *Vård I Norden*, 19, 4-10.
- Bjørk, I. T., Bjerknes Skancke, Mari. (2003). *Å lære i praksis En veiviser for studenten* (Vol. 191): Universitetsforlaget.
- Braaten, E. (2009). Helt gresk om vitenskapsteori og awarnass. *Norsk Gestalttidsskrift Årgang VI 25*.
- Burke Lee, J. (1982). Young children's attitudes and perceptions of older adult. *Aging and Human Development*, 221, 221. doi: 10.2190/4J7N-RG 79-HJQR-FLDN
- Butler, R. (1969). Age-ism: Another form of Bigotry. *The Gerontologist*, 9, 243-246.
- Chen, S., Walsh, Sandra M. (2009). Effect of a creative-Bonding interwention on Taiwanese nursing students' self-transcendence and attitudes toward elders. *Research in Nursing & Health*, 32, 204-2016.
- Crano, W. D., & Prislin, R. (2008). *Attitudes and attitude change*. New York: Psychology Press.
- Daatland, S. O. (2008). *aldring som provokasjon Tekster om aldring og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Daatland, S. O., & Solem, P. E. (2000). *Aldring og samfunn. En innføring i sosialgerontologi*: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Dalland, O. (2010). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (4., 4.opplag ed.): Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Danielsen, K., Valset, Kirsti. (2004). se der hacker bestefar, eller bestemor på anbud. *Avisene og de eldre*, 45.
- Datatilsynet. (2011). *Strategi for godt personvern i helsesektoren* (pp. 25). Oslo.
- Fees, B. S., & Bradshaw, M. H. (2003). PATH across the generations: older adults' perceptions on the value of intergenerational contact. *Care Manag J*, 4(4), 209-215.
- Fristrup, T., & Munksgaard, E. (2009). Alderdommen er ikke hva den har været *Gerontologi Livet som eldre i det moderne samfund* (pp. 418). København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk.
- Garsjø, O. (2003). *Institusjon som hjem og arbeidsplass - et bidrag til institusjonsfaglig kompetanse* (1., 1.opplag ed.): Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Gilbert, C. N., & Ricketts, K. G. (2008). Children's attitudes toward older adults and aging: A synthesis of research. *Educational Gerontology*, 34, 570-586. doi: 10.1080/03601270801900420

- Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: a modified Husserlian approach*. Pittsburgh, Pa.: Duquesne University Press.
- Hansen, K., Andreassen, S., Hanssen, W., & Bülow, T. (2013). Aksjon ungdom - En veileder som viser planlegging og gjennomføring. In T. kommune (Ed.), (1.opplag ed.). Tromsø: Utviklingssenter for sykehjem.
- Hompland, A. (2008). Levekår og borgerskap. Å vera gamal i år 2000 *halve livet artikler om aldring og livsløp*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørk AS.
- Hovik, S., Stigen, I. M., Blekesaune, M., & Opedal, S. (2010). Evaluering av kvalitetskommune-programmet Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Hweidi, I. M., Salwa M. Al-Obeisat. (2006). Jordanian nursing Student`s attitudes toward the elderly. *Nurse Education today*, 30. doi: 10.1016/j.nedt.2005.06.003
- Hylander, I. (2004). Masserørelser, masseaksjoner och sosial identitet. *Forum for organisations-och gruppforskning*, 26.
- Høie, M. M. (2005). Diskriminering og fordommer av eldre i lys av sosial identitetsteori og sosial dominansteori. *Vård I Norden*, 25.
- Imsen, G. (2003). (2003, 5.opplag ed.): Universitetsforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2004). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (2. ed.): Abstrakt forlag as.
- Kommedahl, E. (2007-2013). Sammen om det gode liv (pp. 26). Bodø.
- Kræmer, M. H. (2013). De får se hvordan det er å være gammel. Retrieved 12. november, 2014, from <http://www.nrk.no/nordnytt/ungdom-pa-sykehjem-1.11306829>
- Kunnskapsforlaget. (1995) *Store Norske lesikon* (pp. 679). Oslo: Kunnskapsforlaget, H.Aschehoug & Co.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2.utgave, 1.opplag ed.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lambrinou, E., Sourtzi, P., Kalokerinou, A., & Lemonidou, C. (2009). Attitudes and knowledge of the Greek nursing students towards older people *Nurse Education Today*, 29(6), 6. doi: 10.1016/j.nedt.2009.01.011
- Lane, B. (1964). Attitudes of Youth toward the Aged. *Journal of Marriage and Family*, 3.
- Lovell, M. (2006). Caring for the elderly: Changing perceptions and attitudes. *Journal of vascular nursing*, 24, 22-25. doi: 10.1016/j.jv.2005.11.001
- Lunde, L.-H. (Writer). (2004). Er Mick Jagger en gammel mann?, *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*.
- Løgstrup, K. E., & Fink, H. (2010). *Den etiske fordring*. Århus: Klim.
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning - En innføring* (2. ed.): Universitetsforlaget.
- Mostue, B. A., & Danielsen, U. (2007). "Bygg for alle" - Lik brannsikkerhet for alle? Universell utforming av byggverk og brannsikkerhet - Del 1.
- Nielsen Høstmark, G., & Raaheim, K. (2004). *En innføringsbok i psykologi for universiteter og høyskoler* (7., 2004 ed.). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag as.
- Omsorgsdepartement, D. K. H.-o. (2008-2009). Samhandlingsreformen Rett behandling -på rett sted -til rett tid *St. Meld.nr 47* (pp. 150). Oslo: Akademia A/S.
- Omsorgsdepartementet, D. K. H.-o. (2012-2013). Morgendagens omsorg (pp. 140). Bergen: Fagbokforlaget.
- Paulgaard, G. (1997). Feltarbeid i egen kultur: innenfra, utedra eller begge deler? (pp. s. 70-93). Oslo: Universitetsforl.
- Psykologiforening, N. (2007). *Tidsskrift for norsk psykologiforening*.
- Raaheim, A. (2012). *Sosialpsykologi* (7 ed.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- Romøren, T. I. (2001). *Den fjerde alderen: funksjonstap, familieomsorg og tjenestebruk hos mennesker over 80 år*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sandsdalen, C. (2014). *Buddhismen del 20 - Å se med andre øyne. Nordic i Thailand*. Retrieved 1. april, 2014, from <http://www.nordicithailand.net/default.asp?Folder=16&IdArticle=13044>
- Sharps, M. J., Price-Sharps, J. L., & Hanson, J. (2006). Attitudes of young adults toward older adults: Evidence from the United States and Thailand. *Educational Gerontology*, 24(7), 655-660.
- Solem, P. E. (2008). Eldres situasjon i samfunnet og diskriminering av eldre, 18.
- Svare, H. (2008). Landet ditt trenger deg! Men det er ikke alltid like delikat... Ungdoms tanker om pleie- og omsorgsyrker. 8, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 69-87.
- Söderhamn, O., Lindencrona, C., & Gustavsson, S. M. (2001). Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nurse Education Today*, 21, 225-229.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse - En innføring i kvalitativ metode* (3. utgave ed.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Thornquist, E. (2006). *vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Utdanningsdirektoratet. (2013). Søkere til videregående opplæring skoleåret 2012/2013. Retrieved 2. desember, 2013, from <http://www.udir.no/Tilstand/Analyser-og-statistikk/vgo/Sokere-inntak-og-formidling1/Sokere-til-videregaende-opplaring-skolearet-2012-2013/>

6 Vedlegg

6.1 Vedlegg A: Forespørsel om deltagelse i prosjektet

Tromsø dato.....2013

Til.....

Informasjon om deltagelse i mastergradsprosjekt.

Jeg er Mastergradstudent i Helsefag, studieretning Helse-og omsorgstjenester til eldre ved Universitetet i Tromsø, og skal gjennomføre en intervjuundersøkelse i forbindelse med avsluttende eksamen våren 2014.

Forskningsprosjektet har tittelen: **Ungdommers holdninger til eldre på sykehjem: Hvilke erfaringer har ungdom som har hatt sommerjobb i sykehjem gjennom prosjekt gjort med tanke på holdninger til eldre og aldring?**

Da det i framtiden vil bli økt etterspørsel etter personale med fagutdanning til pleie-og omsorgssektoren vil det være interessant å skaffe kunnskaper om hva ungdom tenker om gamle, og om de ser for seg et framtidig yrke inne denne sektoren. Hensikten med forskningsprosjektet er å framskaffe kunnskaper om hvilke tanker ungdom har om gamle mennesker.

Siden du har vært deltaker i prosjektet “ Aksjon sommerjobb” ved ..... sykehjem vil det være interessant for meg som forsker å få kunnskaper om hvilke erfaringer du har gjort deg i løpet av prosjektperioden. Jeg retter derfor en forespørsel til deg om du er villig til å medvirke i mitt prosjekt ved å delta i et forskningsintervju .

Alle innsamlede data anonymiseres. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd og senere skrevet ut som tekst, og det er kun jeg som vil høre på båndopptaket. Alle dokumenter og lydbånd vil bli oppbevart i låst skap som bare jeg har tilgang til, og slettet når forskningsprosjektet avsluttes i mai 2014.

I masteroppgaven vil resultatene bli presentert på en slik måte at det er ingen enkeltpersoner som kan bli gjenkjent. Studien er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Det er ønskelig at jeg kan kontakte deg i etterkant av intervjuet hvis det er noe som er uklart og jeg trenger avklaringer.

Dersom du ønsker å delta i forskningsprosjekt vil dine foreldre / foresatte bli skriftlig informert om det.

Hvis du samtykker om å delta i intervjuet ber jeg om at du bekrefter dette skriftlig på vedlagte samtykke erklæring. Du har full anledning til å trekke deg fra prosjektet underveis uten noen nærmere begrunnelse, og data fra intervju med deg vil bli slettet.

Hvis du har spørsmål kan du ta kontakt med meg på mobiltelefon ..... eller på ..... @ hotmail.com

Ønsker du å delta i prosjektet ber jeg deg returnere signert eksemplar av samtykke erklæringen i vedlagt frankert konvolutt.

Svarslippen sendes til:..... [fornavn] ..... [etternavn]

..... sykehjem, adresse .....

Samtykkeerklæring

Undertegnede bekrefter med dette at jeg ønsker å delta som informant i forskningsprosjektet: "Hva tenker unge om gamle mennesker?"

Jeg har lest informasjon om prosjektet og samtykker i å delta i studien. Jeg er kjent med at jeg kan trekke meg fra studiene på hvilket som helst tidspunkt uten at det får negative konsekvenser for meg

Signatur.....

6.2 Vedlegg B: Informasjon til foreldre/foresatte

Til forelder / foresatte til .....

Informasjon om deltagelse i forskningsprosjekt.

Mitt navn er ..... Jeg er for tiden Mastergradsstudent i Helse og omsorgstjenester til eldre ved Universitetet i Tromsø ,og skal gjennomføre et forskningsprosjekt som omhandler ungdom og eldre. Da deres sønn / datter har vært deltager i prosjektet “Aksjon sommerjobb “ ved..... sykehjem har jeg forespurt han / henne om å være en av mine informanter.

Alle innsamlede data anonymiseres og vil bli makulert ved avslutning av prosjektet i mai 2014.

Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig tjeneste.

Med vennlig hilsen

.....

Mastergradsstudent Helse og omsorgstjenester for eldre

Universitetet i Tromsø

6.3 Vedlegg C: Intervjuguide

Før intervjuet starter vil jeg fortelle litt om

- min bakgrunn
- hvordan jeg tenker å gjennomføre intervjuet.

Hovedtema er tanker og holdninger til eldre i sykehjem.

1. Hvorfor søkte du om å få jobbe i prosjektet ”Aksjon ungdom?”

- Jeg ønsker at informanten skal fortelle meg noe om bakgrunnen for deltagelse i prosjektet:
- Var det på grunn av at det er vanskelig å få sommerjobb når man er så ung, et ønske om å tjene penger, et ønske om å jobbe med gamle mennesker?
- Har du hatt kontakt med eldre på sykehjem tidligere?

2. Hvilke tanker hadde du om gamle mennesker før du begynte i prosjektet?

3. Hva tenker du nå etter at du er ferdig i prosjektet?

- Føler du selv at du har endret syn?
- Hvis noen av vennene dine vil søke til prosjektet – hva vil du si til dem?
- Er det noe du vet om gamle nå som du ikke var klar over før du begynte i prosjektet?

Spørsmål to og tre taler for seg selv. Her vil jeg la informanten fortelle fritt om tankene sine. Dette vil være de mest interessante spørsmålene i forhold til problemstillingen.

6.4 Vedlegg D: Tilbakemelding fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hjalald Hårlagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Mari Wolff Skaalvik
Institutt for helse- og omsorgsfag
Universitetet i Tromsø
MH-bygget
9037 TROMSØ

Vår dato: 23.08.2013

Vår ref: 35165 / 3 / IB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 19.08.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

35165	<i>Hvilke erfaringer har ungdommer som har hatt sommerjobb i sykehjem gjort med tanke på holdninger til eldre og aldring?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Tromsø, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Mari Wolff Skaalvik</i>
Student	<i>Mari Ovedie Værtun</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

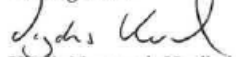
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 25.05.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Inga Brautaset

Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Mari Ovedie Værtun, Sommerengvegen 2c, 9008 TROMSØ

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uiso.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarve@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmsa@svt.uib.no

6.5 Vedlegg E: Bekreftelse på endring av personopplysninger

Vårtun, Mari

Fra: Inga Brautaset <inga.brautaset@nsd.uib.no>
Sendt: 2. oktober 2013 10:34
Til: Vårtun, Mari; Mari.Skaalvik@uit.no
Emne: Prosjektnr: 35165. Hvilke erfaringer har ungdommer som har hatt sommerjobb i sykehjem gjort med tanke på holdninger til eldre og aldring?

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til din endringsmelding mottatt pr epost 27.09.13.

Personvernombudet vurderer det slik at ungdom som er fylt 15 år kan samtykke på selvstendig grunnlag i dette prosjektet.

Revidert informasjonsskriv (jf. epost 26.09.13) vurderes tilfredsstillende utformet.

Vi anbefaler at den som formidler skrivene og/eller forsker (innledningsvis i intervjuet) spør om ungdommen har forstått innholdet i skrevet, eller har spørsmål om studien.

Det legges til grunn at prosjektet for øvrig er uendret.

--

Vennlig hilsen
Inga Brautaset

Seniorrådgiver
Personvernombudet for forskning, NSD
Telefon: (+47) 55 58 26 35
www.nsd.uib.no/personvern